

P 1116(2-410)
K K 59

1697

M Rozoviz

ДВІ СИЛИ



Стр.

„ЗАХІДНЯ УКРАЇНА“

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

f

Шифр РШ6(2-Ук); К59 Инв. № 262.5757

Автор Козорис М.

Назва Дві сими: Нариси.

Місце, рік видання К., 1927.

Кіл-ть стор. 93, [2] с.; мал.

-/- окр. листів _____

-/- ілюстрацій _____

-/- карт _____

-/- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

Примітка:

12.09.2002.

Мольд.-

[891.79]



ASOCIO DE LA REVOLUCIAJ VERKISTOJ
„OKCIDENTA UKRAINUJO“

M. KOZORIS

D U F O R T O J

RAKONTOJ

Ilustrāj'oj de pentristo
J. STRUH'MANC'UK

KIEVO, 1927
„OKCIDENTA UKRAINUJO“

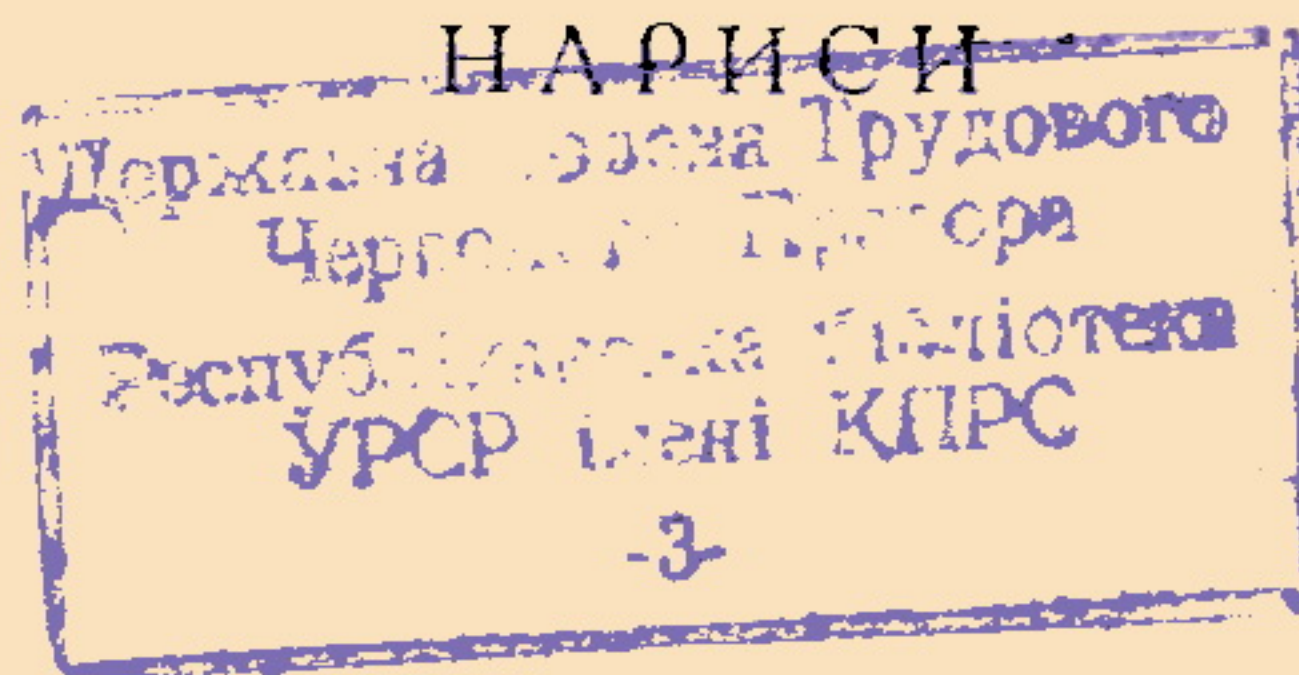
A531064

СПІЛКА РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ
„ЗАХІДНЯ УКРАЇНА“

МИХАЙЛО КОЗОРІС

Д В І С И Л И

7575757



Ілюстрував художник
ЯКІВ СТРУХМАНЧУК



КИЇВ, 1927

„ЗАХІДНЯ УКРАЇНА“

ДРУКОВАНО В КІЛЬКОСТІ 2.000 ПРИМ.

Складали: Мельник, Чупак, Павлюків,
Зарицький. Друкували: Юхновський,
Дворників. Технорук Кособудський.
Цинкографія Київського Художнього
Інституту.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ КНИГОСПІЛКИ

Замовлення ч. 523—2000.

Київ. Окрліт ч. 1473



БЛИСНУЛИ ОЧИ...

(До нарису: „За порадю“).

Д В І С И Л И

Жандарми перекидали в хаті все догори ногами.

В сінях, у коморі і на поді вже перевернули, а тепер перекидали в хаті.

Заглядали під образи, пороли подушки, пхали голову в піч.

Зробили з хати цілий базар.

Серед хати стояв скований ланцюшками парубок, літ понад двацять, високий як смерека.

Лице окривавлене, підпухле.

З сіней, в зачинені хатні двері, гатила кулаками мати й кричала:

— Пустіть, не вбивайте його, він невинен! Пустіть!..

— Кажи, де книжки та папери? Хто був з тобою в компанії?

Парубок мовчав, дивився понад голову жандарма.

— Говориш, сякий сину?

Жандарм копнув чоботом.

— Жадних паперів ані книжок у мене нема, ані жадної компанії.

Другий жандарм лясь у лице.

— Ти, хамське бидло, більшовик, говори правду! А то духа з тебе випущу.

— Бунт хочеш робити? Підмовляєш хлопців фільварки палити?

І кулаком у плечі...

Ні в сінях, ані в коморі, ні на поді, ні в хаті нічого не знайшли.

Скованого парубка повели до громади.

Мати бігла слідом і заводила:

— Ой, що-ж ви мені з хлопця зробили? Ой, за що-ж ви його так споневірили та й змісили на квасне яблуко?

Та побила-би вас лиха година за вашу фудульність панську та й збитки!

— Ти, стара, уступишся та й затулиш рота? А то скуємо разом з ним та й поженемо до Станіслава,—кричав жандарм.

— Ой, що я вам винна? Куди ви його забираєте на пекельну муку та й на катування? Та на кого ви мене лишаєте?

Ой, сину мій нещасний, за що на тебе таку напасть звалили вороги тяженькі?

--- Уступишся, стара суко?!

А „сука“ не вступалась.

Ішла слідом з перекривленими устами, та з широко розкритими очима. А з очей чорною ніччю розливалася розпач навкруги.

Один з жандармів пустився за бабою.

— Давай руки нехай і тебе скую!—кричав.

Баба зверещала, кинулася втікати назад та розляпувала болото босими ногами.

Парубок обернувся. Дивився в слід за розхрістаною мамою і сльози підступили до очей.

Зайшли до громадської канцелярії.

А мати сіла на сходах перед ганком. Хто тільки йде до канцелярії, вона просить:

— А подивіться, люди добрі, що там з ним ті кальвіни роблять.

Не дайте їм збиткуватися над хлопцем, аби печінок стусанами не відбили.

А люди йшли з похиленими головами й мовчали мов каміння.

Мати була головою, підіймала вгору руки, водила блудними очима в сірих хмарах і не-людським голосом кликала рятунку.

Далі не витерпіла, зірвалася, підбігла до вікна й прилипла лицем до шиби.

Побачила хлопця і знову заревіла:

— Ой, сину, мій сину!..

Вийшов війт і каже:

— Ти, жінко добра, не роби крику, бо тут ржондова *) хата та й кричати невольно.

— А куда я, віте, піду, як мені мою дидину закували, як креминальника, на сміх цілому світові та й цалком покалічили?

— Ти, жінко добра, не будь уперта. Їх міць та й їх право.

Ти не шукай у панської віри рихту**), бо не знайдеш.

А криком ти нічого не зробиш та й ніхто тобі не допоможе.

*) Урядова, державна.

**) Recht — справедливість, правда.

Не ятри криком скаженої собаки. бо ще гірше кусатиме твою дитину.

Здавайся на бога.

Мати втихла.

Пішла навпроти під шкільну браму й причикла під нею.

Забилася у самий куток, впялила очі в заплакані вікна канцелярії й дрижала мов у пропасниці.

У голові чорним рантухом залягла одна думка:

Не буде його вже, більше його не побачу...

Під ногами розкривалася немов бездонна прірва і мамі здавалося, що ось-ось зісунеться в її пельку.

Тому дужче обіймала рукою стовп і щільніше тиснулася в куток.

А зі школи виходили діти.

Втікали на вулицю, немов-би їх хто гнав буком.

Побачили заплакану жінку й зупинялися раптом.

— То її Василя заблали сандали до алесту!— говорив школярям білявий хлопчина, що стояв серед вулиці й бовтав босою ногою в калабані.

— До арешту?—питали перелякані діти і ставали рядком, мов горобці в-осени на плоті, і дивилися то на жінку, то на двері громадського будинку.

— А на тій неділі Якимового теж повезли,— говорила школярка з нахмуреними бровами.



І діти стояли з витягнутими шийками. Чекали, що щось буде, бо це їм не першина.

Заїхала підвода.

Дрібні коні робили боками. ледве тягнули тяжкого воза по болотній дорозі.

Сухий з руденькими вусами. погонич у солом'яному капелюсі з пообгризуваними краями, кляв від найстаршого чорта панську владу та „шандарів,“ що гонять його в таку негодую на фірманку.

— Коби-м, до холери, вивернув у яку ка-лабаню та най-би поталапались у болоті як пацюки.

А дорогою проходили мовчки люди і крадькома поглядали на жінку, що присіла під брамою.

Вони вже знали, що це за добро робиться, і в закипілому серці двигали тяжку лють та безмежну зненависть.

А коли пройшли кроків за сто за канцелярію, оглядалися, грозили кулаком і говорили:

— Чекайте, чекайте, панські посіпаки, ще й на вас заїде холера та й остатна година.

А як вивели скованого парубка з канцелярії, то крові на лиці його вже не було, бо жандарм змив мокрою ганчіркою.

А лице було підпухле й синє.

Посідали на воза.

Жандарм штовхнув погонича в спину.

— Марш!

Погонич плюнув, зателіпав віжками, покру-

тив батогом понад головою і конята рушили.

— Бувайте здорові, мамо, та й не маєте банувати. Чей верну ще до вас та й не мете пропадати.

А мати зловилася руками за голову й заголосила:

— Ой, сину мій сину! О то ті*) випроваджую зі своєї хати. Не дала-м ти**) ні чистої сорочки, ні куска хліба.

Коби-с був умер та й була би-м ті з добримими та й чесними ґаздами вівела на спочивок.

А там тобі спочивку не буде, тільки мука та й збитки...

Та й не було-б вам ні світа, ні сонця, куди ви мою дитину забираєте?

Та й щоб по вас так слід пропав, як по цих колесах у болоті.

— Поганяй скоріше!—кричав жандарм.

Погонич прав пужалном сухореврі коненята, аж ляск ішов. А вони насилу перебірали тонкими ніжками, а писками діставали болота.

А мати зловила обіруч кіл від плота, притулила до нього голову і заводила на весь голос.

На сусідньому подвір'ї стояв сивий дідок. Він дивився увесь час мовчки і тільки хитав головою.

Але мати не переставала заводити, валилась на пліт, і він промовив:

*) Тебе.

**) Тобі.

— Та й чого ти, небого, ревеш?

Думаєш, що на цьому кінець?

Повезуть за ним ще...

— Най собі везуть кого хочуть, а мені
мійого най не займають! Що я сама робити
буду?—голосила мати.

— Та й плач тут нічого не поможе, — про-
довжував дідок.

На нашій землі, небого, зійшлися дві сили.
Єдвабна—панцька та й хлопська—рантухова. І
панцька б'є на хлопську, що каменіє гей скала...

Але як скала обірветься та й покотиться,
то всіх з ніг звалить та й буде кінець.

І тоді ніхто не буде плакати за своєю ди-
тиною, бо не буде часу.

З А П О Р А Д О Ю

До пан-отцевої канцелярії віє холодком.
Гірський вітрець вливається крізь відчинене вікно і приносить запах розпаленої живиці.
Тихо бренять, літаючи, мухи.
Двері до холодних сіней відчинені.
Десь у сінях дзьобає курка.
Пан-отець у засмальцьованому легкому халаті напівлежма розперся на розбитій софі.
Ця софа мов гірський хребет. З горбами і з долинами.
Старі пружини риплять за найменшим рухом.
Пан-отець курить люльку на довгому цибуху.
Сорочка розхрістана, виглядають щіткою голі груди.
Залюбки пахає грубими губами, а на них ще блищить обідня масність.
Хмари синявого диму летять у повітря.
Пан-отцеві по асоціації, пригадуються кучеряві хмарки на церковних образах, такі самі синяві з пухнатими голівками янголів, а ззаду куценькі крила.
У сінях заторохкотіло.
Пан-отець ліниво повертає голову до дверей і глипає зкоса лівим оком.
Не видно нікого.

Вертає знову до давнього положення, позіхає широко і продовжує свою роботу й свої думки.

З сіней долітає стриманий кашель.

Пан-отець знову повертає ліниво голову й чекає.

Із-за одвірка висувається кінець носа, потім лице в рямцях блискучого від товщі волосся.

— Ти, Ива, чого?—гомонить баском пан-отець.

Із-за одвірка висувається щораз більше похилена постать гуцула. Він обережно остроносими постоломи переступає через високий поріг, робить біля дверей глибокий поклін, аж головою дістає до зігнених колін.

— Ти чого?—питає твердіше.

— Я до вас, єгомостику.

— Бачу, що до мене, бачу... В якій справі?

Може, не дай бог, хто захворів?

Думає, що Іван високо живе, що погано до його на гору дряпатися.

— Ні, єгомостику, всі здорові, дай боже й вам.

Я до вас за порадою.

— За порадою?

Пан-отець байдужіє, намощується глибше в одній з долин софи і пахає так голосно, що гуцулові слина точиться. Але люльку тримає в дзьобні*), бо при єгомостеві не важиться закурити.

*) Дзьобня—торбина через плече.

2625754



Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС
-3-

— Ну, кажи!—єгомосць рівнодушно.

— Ви, єгомостику любий та чесний, вибачте, що буду вам голову крутити. Але нас уже двадцять років так файно вчите, що кращого вчителя нам не треба та й мусимо до вас іти на пораду.

А пан-отець думає:—краще ти-б не йшов і не морочив мені голови.

Але вдає що радо слухає.

А Іван дивиться вперто на єгомостів ніс із синьою мережкою, на віддутій живіт, і в закутині думки міркує нишком:

Такий з тебе піп, як з мене легінь.

Коли-б менше дер з живого й за мертвого, та коли-б менше у пляшку заглядав, та коли-б менше дівок наплодив, аби не треба гуцулам стільки на віно їм зносити, то може був-би людський піп.

А голосно каже:

— От лиха годинилька на мене, єгомостику, що не знаю звідки взялася та й куди її діти.

— Може з маржиною*) погано?

— З маржинкою питаєте, єгомостику?

Ні, най бог боронить! Буває часом, не при нас кажучи, але не те.

Бачить, що пан-отець не дуже радо слухає і не знає як почати.

— Чи йому відразу сказати, що не хочу дурнички, що принесу будза**) чи бриндзи, най

*) Худоба.

**) Свіжий овечий сир.

собі калюха напхає, чи нічого не казати, щоб, може, не образився.

— Що-ж сталося? — перебив нетерпеливо пан-отець.

— Стою я, єгомостику, після Юра на обійстю, стружу кісся, коли чую:—Йва!

Обертаюся—шандар, той Юзик з рудими вусами.

Мені аж коліна затряслися.

Думаю: ого, вже якась напасть.

Або якийсь штраф, або податок, або арешт.

Знаю, що шандар до ґадзи з добром не приходить.

— Чи дужі, як поживаєте?—до мене.

Я цілком здурнів.

Не знаю, що відповісти.

Скажу—зле, може не вгоджу.

Подумає: Диви, злодій руснак неконтентний нашою владою!

Буде біда.

Скажу—добре, й так може не вгоджу.

Може подумає: Диви— живе хлоп у добрі, теплий ґаздик, і причепиться як п'явка.

То я кажу: Дихаємо, паничу, дай вам боже здоров'я. Де це ви такими світами аж до нас на ґрунь*).

А тихо думаю: щоб ти не здіждав, де ти взявся на мою голову!

Знаєте, єгомостику, це так, як чоловік засне

*), Горб.

у лісі і почує, що галиця*) в пазуху лізе, а він так тихенько, делікатно лежить, щоб не подро-чити її, а сам міркує, як їй голову вкрутити, — таке й моє.

А він дивиться чисто по обійстю, як коли-б хотів усе з'їсти своїми шандарськими очима та й каже:

— Файне у вас газдівство. І хата файна і стайні нові. Дуже мені удалося у вас.

І показує на ліс та й питає:

— А цей ліс ваш, а он та полонинка, а он ті дробета**) що пасуться, а он та маржинка — ваша?

Я зацікавився. Не знаю, що сказати. Це вже, думаю, напевно якась напасть, або нові податки.

— Нічого, сарако, Йва, не зробиш, — думаю, — нічого не збрешеш. Як він за податками, то там у табулях у них та в протокулах усе чисто по-записувано.

Та й кажу:—Моє, боже та й панське, щоб тільки ми здорові були.

— Дуже ви мені, Йва, вдалися, — каже, — файний з вас газда. Знаєте, в мене всі газди ніби на долоні. Всіх акуратно знаю. Знаю, що ви файний газдик, що там за кічерою***) Потьик, скарбовий злодій і раубшиц****), а там над обла-

*) Гадюка.

***) Вівці.

*****) Стрімкий верх.

*****) Безпатентний мисливець.

зом Дземюк—п'яниця і розтратник, а там Ону-
чак, що десять любасок має.

Вичитував усіх мов з книжки.

А я собі думаю:

— Не даром ти шандар і на людську біду
чекаєш, що так усіх вичитуєш.

Іван змовк, як глипнув на пан-отця.

Він тримав у двох пальцях на животі люльку,
очі склеїлися, а сам сопів, як ковальський міх.

— От і дурний я. Треба було принести
доброго будза та й перед очі поставити. Певно
не був-би дрімав. А від дурнички на сон зло-
милу,—думав гуцул.

Хвилину стояв мовчки... Потім чихнув і став
полою ніби носа втирати.

Пан-отець лупнув раз, другий очима, встромив
у рот люльку, і запихкотів скоро, бо погасала.

— Що, забрав тебе до арешту?.. Чи як ви
розійшлися?—питав піп.

— Кого? мене ніби? Ех, єгомостику, якби він
узяв був мене до гарешту на яку неділю, це пів
біди. Він мені так у печінки заліз, що не знаю
куди повернутися. Ви вже, єгомостику любий,
вислухайте мене і порадьте, а я вам таку бербе-
ничку*) бриндзи, що пальці облизуватимете.

Пан-отець відразу набрав енергії, намоствився
вигідніше й заговорив скоро:

— Кажи, кажи.

А Іван побачив зміну на пан-отцевому об-
личчі і набрав відваги.

*) Мала бочка.

— Чого, Йва, не сідаєш? Сідай!

— Дякую, єґомостику, але якось ніяково свою гузицу коло вас мостити.

— Сідай, кажу, — гримнув пан-отець і потягнув Івана за рукав.

Іван сів, підігнув ноги під крісло, а обі руки спер на катрафієвій*) палиці, а зверху притиснув їх бородою і говорив:

— А потім він поклепав мене по плечах та й знову каже:

— Файний ви, Йва, газдик.

Міркую собі по його словах, що він чогось дуже ласиться коло мене.

Думаю, — якби він хотів мене в арешт, або на штраф, то він инакше говорив-би зі мною. Він-би чи в морду, чи кольбою у бік.

А він масно й масно.

Певно якоїсь кольки хоче.

А він питає:

— У вас, Йва, дві хати?

— Дві, — кажу, — самі бачите. Одна для нас, а друга для добрих людей.

— От у мене до вас просьба.

Через неділю має приїхати до мене сестра, ніби на свіжий люфт**), — каже.

Ага, міркую, ще лише потягнуло теплим вітром, а вже холєрники***) пхаються.

*) Гірське дерево.

**) Luft — повітря; на свіжий люфт — на відпочинок, на дачу.

***) Дачники, курортники.

А він каже:

— Відступіть мені на який час одну кімнату, я вам файно заплачу.

Думаю собі:—Знаю я твою плату. Добре, що на тім скінчиться, та аж на душі лекше стало.

— Та я згоден, як вам дуже треба, а про гроші не турбуйтеся, бо хата й так порожня стоїть,—кажу.

Він засміявся й пішов.

А мене так ноги в колінах заболіли, що мусів сісти на колоду.

Минув, здається, тиждень.

Якось під вечір, дивлюся, йде плаєм*) шан-дар, а за ним ніби якась дівка, ніби пані.

Така лицата, як місяць.

Пустив я їх у хату. Жінка занесла гусянки, бриндзи.

Він заночував. Такі там ішли реготи та переверти, хоч з хати тікай.

Ще Василю до себе затягнули.

Він приходив що дня... Де-коли заночує...

А мені байдуже.

Якось вночі виходжу на двір, чую, в хоромах**) щось лазить.

— Хто тут?—питаю.

— Це я, дедю,—каже Василю.

— А ти що тут?..

Мовчить.

*) Стежкою.

**) Сінях.

— Що робиш?—питаю й напомацки йду до неї.
— Це вона хотіла мені води дати, — чую шандарів голос.

Я закам'янів...

Нагнав я дівчинище до хати.

Еге, міркую, щось воно не те.

Кажу на другий день жінці: — Май око на неї, щоб біди не було.

Жінка ляпнула її, посварила.

Минуло кілька день, йду з полонини, аж чую, хтось між гаджугами*) перешіптується.

Заглядаю між дерева—та й очам не вірю.

Він притягнув до себе дівчинище, та й, про-бачте за слово, пхає руки в пазуху.

А я стою й не знаю, що мені робити.

Чи дати йому барткою**) по голові, чи мені дівці кістки поломити.

Так буде креминал, а так він розсердиться і готов ще заарештувати.

А вони там туляться.

Ні, міркую, не дам я вам справи докінчити.

Потрутив ногою камінь, він покотився вниз, загомонів, а вона відскочила й побігла.

Взявся я з жінкою слідкувати.

Воно, бачите, дурне, сімнацятий рік.

Та хіба я вічно дома?

Через три тижні шандарова сестра, чи пані, чи хто вона, звіялась, а він забігає.

*) Смереками.

**) Топірцем.

Біда моя їй не знаю, як спекатись.

А вчора він прийшов та їй каже:

— Хочу сватати вашу Василинку.

— Хто?—питаю.

— Я,—каже.

— Що це ви, паничу, смієтеся з мене?

Ви-ж чоловік учений, а вона проста гуцулка, що з нею будете робити?

— Те, що другі чоловіки з жінками роблять,— а сам сміється.

— Та тут, паничу, не до сміху,—кажу.

Ви з „лацінського положені“, а вона собі русначка.

Вона вам у хаті хіба поштуркалом буде,— кажу.

А він своє їй своє.

Не витримав уже та їй кажу:

— Йдіть собі з богом і лишіть нас у спокою.

А він до мене:

— Я вам гонір роблю. Я з неї паню зроблю. Всі гуцули будуть її в руки цілувати.

Пам'ятайте, що маєте зі мною справу.

Запишіть їй весь маєток, а собі лишіть половину в доживіття їй ми під вінець.

— Не діждете цього!—крикнув, бо не міг уже видержати.

А він як почервоніє, як крикне:

— Чекай, хлопе!.. Будеш мене ще на колінах просити, як байстрюка приведе.

І пішов...

Мені памороки зайшли.

Вбігаю до хати й кричу до Василини:

— Правда, що той панський котюга брехав?

А вона бліда, трясеться й ні слова.

Було їй, бо не знав уже, що роблю.

А сьогодні не знав, що мені робити, куди мені йти.

До адвоката не піду, бо це не така справа. Думаю і думаю й ні сюди, ні туди.

Вибрався до вас, єгомостику.

Ви в нас учена голова. Кажіть, що мені робити?

Аби це був наш легінь, дав-би йому в морду й сказав-би: бери дівку й будь добрим газдою.

А з шандаром, що мені робити?

Я знаю, що вона в його помелом була-б.

У його в кожному селі таких десять.

Йому її непотрібно.

Він хоче мій маєток посісти, хоче мене з торбами пустити.

Бо якби він був чоловік, то з ним можна-би говорити.

А це шандар, що людською кєрвавицею жиє, що чоловіка за-ніц має, що на чоловіка всяку напасть навертає. З таким собі не заходи.

Як не дам за його, то що мені робити? Чекати шандарського байстрюка в хаті? Вона ж у мене одна. Десять років її дожидали.

А тепер хоч камінь та й у воду, бо такої ганьби я не можу витримати.

А пан-отець міркує:

Був ти, Іване, гонорний. але прийшла й на тебе лиха година. Питав мене Юзик, скільки в тебе маєтку, казав — помагайте, добре віддячу, а воно он як.

І важить у думці справу на всі боки.

Відраджувати—небезпечно. Іван не вдержить язика, буде клопіт з жандармом. Це вже одинацятий байстрюк у селі, для парафії негарно.

Буде Іван віддавати одиначку, це вже або корова, або пару бичків, та ще й бриндзя й ліжник. Без цього не обійдеться. Як у Івана не потягнеш, то в кого?

Радити,—без лиха ця справа не обійдеться, ясно. Піде між люди погане слово.

А Іван,—хоч не згадуй.

Треба якось так з боку.

— Що-ж ви, єгомостику, мовчите,—перебив Іван пан-отцеві думки.

— Мовчу, бо не знаю, що сказати. Якби тут ще не те, можна-б радити, говорити.

А тут уже все наставилось на свою дорогу, на якийсь кінець.

Як його тепер завернути, як воно вже згори вниз котиться?

Тут, Іва, одно:—здавайся на бога!

Іван мовчав як камінь.

Встав, випрямився, переступив з ноги на ногу й каже:

— Таке, єгомосць, мені мудре слово вповіли, що я й своєю дурною макітрою міг-би таке придумати.

— Що?—крикнув обурено пан-отець.

А Іван сказав—„бувайте“ й вийшов.

На подвір'ї кинулись на його три попівські собаки. Одна велика сіра, як земля, друга лиса з перебитою ногою, а третя мала, біла.

Сіра лаяла грубим голосом, як великий дзвін, лиса затикала сумно, як той, що по небіщикові дзвонить, а біленька дзявкала, як найменший дзвоник.

Підбігали до ніг, ловили за онучі, за гачі й забрехали всі верхи.

— Диви, цілу дзвінницю випустив на мене; тепер, сарако Іва, вже й попівські собаки на тебе брешуть.

А тоді, як ти двигав бербениці з бриндзою та все добро, то хвостом коло тебе крутили.

•Такі розумні, як їх газда...

Гай, гай! Як на чоловіка паде, то з усіх боків.

А собаки бігли за ним аж на Грегит*).

Але як Іван махнув за ними палицею й попав по хребті сірого, всі собаки заскавуліли, а потім вернулися й пропали в попівському подвір'ї.

Але щось погане, їдке, докучливе осталося від їх і гнало в слід за Іваном.

Летіло за його головою, як рій комах за скотиною.

Іван утікав. Дряпався по лисому горбі, біг у ліс між молоді гаджуги й жерепник.

А кусливі думки не давали хвилини спокою.

*) Кам'яна гора.

— Ти, Йва, не знав колись нікого, тільки верхи й полонини, тільки жінку, дитину й маржинку. Трицять років здекутор*) не підходив до твоєї хати.

Ти не підпускав до себе, платив драчу.

А тепер на тебе вже собаки брешуть, за гачі ловлять.

Буде тобі, Йва, та буде. Ще гірше буде.

Будуть тебе, Йва, чужі собаки за торбу, за драні бесаги**) ловити, бо ти собі з шандаром компанію знайшов.

Ой будуть.

— Ні, не буде цього!—кричало щось невидиме,—не буде! От здохну тут. на цьому місці, а не буде, в креминал піду, а не буде.

Запальне серце рвалося як собака з ланцюга. Ловив рукою за мохнаті груди. Хотів зловити його і вдержати на місці.

Йшов скоро, збирав усі сили, зійшов на другий плай, аби людям лиця не показувати.

— Та й чого це така пізма***) від тебе? га?..

Кричав і дивився вгору в безмежню синяву.

— Не знаєш ти, боже, порядку та й не вмієш його людям дати. Не знаєш... А вони, як ті вовки...

Замовк... у лісі зашелестіло.

Станув... наслухав.

З поміж гаджуг вискочив наполоханий олень. Гнався наосліп... Побачив Івана, станув раптом,

*) Судовий виконавець.

***) Сакви.

***) Зненависть, злоба.

розставив передні ноги. Очі горіли, дрижала шерсть. Хвилину... потім стрілою пропав у лісі.

Між молодими гаджугами тільки мелькали верхи кріслатих рогів.

— Десь, певно, раубшиц наполошив.

Шукає рятунку, скочить у пропасть, аби втікти.

А я що?.. А за мною також женеться.

А з низу долетів гомін кроків. Чуйне вухо відрізняє твердий хід.

— Це не гуцул. Хтось різко, по-вояцьки.

Іван ховається за смерічку, дивиться вниз.

А там нижче між островерхими смерічками показується жандармська шапка.

Іван стає на пальці, дивиться.

Серце кипить, рветься, груди розіб'є.

Видно рудий вус...

— Він певно від Василянки; підгледів, що я пішов.

Чогось пригадався олень, як очі у його горіли, як дрижала шерсть.

Схиляється й інстинктивно хапає шматок граніту.

А жандарм внизу, навпроти.

Блиснули очі. Рука махнула з усієї сили.

Внизу щось хруснуло, зойк, і щось покотилося вниз стрімким облазом.

Іван оглянувся, перехрестився.

— А тепер здаюся на божу волю, бо так мені піп казав.

І побрив між гаджугами.

Т О Б У В З Л О Д І Й

Шляхом з Немирова до Брацлава йде сотня галицьких стрільців.

Усіх п'ятдесят п'ять.

Вісімнацять здорових, п'ять у тифозній гарячці, а решта видужуючі в ріжній стадії.

Початок січня.

На дорозі груда. Калабані блищать тонким, хрустким льодом. Придорожні, столітні липи чорні, погорблені, німі.

Напереді їде пан сотник з жінкою й дитиною.

Своя бричка з парою гарних коней.

За бричкою підводи: три, дальше дві, а там ще одна.

На останній, на голих дошках—п'ять хворих. П'ять скручених у клубок тіл з попереплітуваними ногами й руками, що не розбереш чиї вони.

Гріють себе своїм теплом.

А під подерті плащі вітер вільно задуває морозні шпильки, що пронизують тіло. Всі п'ять трусяться одною спільною дрожею.

Крайній передає сусідові, а цей дальше, а в останнього замітно її на кінчику ліктя, що стирчить, мов затесаний кілок.

На полудрабках сидять кругом ті видужуючі, що їх безсилі ноги ще не можуть справитися

з безконечним шляхом і з розкиданою по йому грудю.

Пірнули голови у витерті коміри плащів і тільки кінці червоних носів стирчать із прорізів.

А решта сотні розбрилася, розгубилась.

Лізуть повільно, то парами, то гуртами, то поодинці. Ідуть шляхом, то боками по полі.

Їх тримають разом недоїдки колишньої дисципліни, привичка та інстинктивне тяжіння до гурту, хоч ніхто з них і не знає, чому й куди він іде і що з ним буде.

Це вже не сотня, це вже не люди. Це огарки й вояка й людини, що на широких полях виглядають мов засохле бадилля. Це тільки тіні з наперстком крові в висохлих жилах.

Тільки кріси на плечах нагадують колишню силу.

Та не в кожного є цей спогад, бо у багатьох немає вже сили двигати його на плечах і довелось кинути його на підводу, як надмірний тягар.

А шлях губиться в далечіні, а з обидвох боків чорні липи гнуться на його і мов ворони заглядають у вічі стрільцям.

Пан сотник у теплій шубі, бараниця на ногах. Але настрої поганій.

Від кількох днів укладає плани і нічого не виходить. Такий час, що нічого не придумаєш.

— І коли це все скінчиться, Славку? Поки будемо так волочитися?—говорить жінка.

— Відчепись,—сердиться пан сотник.

— Пора мати розум! Я так даліше не можу... у нас дитина. Будемо волочитися, поки більшовики, або бандити не нападуть і не заберуть усе... А тоді що?

— Це вже моя справа. Ти гадаєш, що в мене не сохне голова? Так уже мені ця сотня остогидла, що чорт її бери! Але поки-що мені потрібні люди, потрібна охорона. З сотнею безпечніше.

Коби тільки даліше від більшовиків у безпечніше місце.

Зліквідую все, залишу собі одну підводу, скину мундур і слід пропаде...

Сотникова веселішає...

— Купити-б яку хатину й сісти на одному місці.

Можна би все поховати. А в чужій хаті на очах...

— Я не думаю тримати гроші. Чорт-зна, що з ними завтра буде. Накуплю золота, срібла, доларів, а тоді хай собі б'ються, ріжуть, чорт їх побори. Всіх разом...

Тільки рукою махнув.

— Я своє відробив, доволі щасливо.

Про завтра нічого тобі, Олю, турбуватися. Ще Орисі на віно зостанеться...

Сотникова слухає цих слів мов солодкої пісні, тулиться до чоловіка і пригортає до себе дужче дитину, що лежить у неї на колінах.

А на останній підводі „видужуючі“ тремтячими руками шукають у торбині рештків чор-

ного хліба, що дістали „за прости-біг“ від тітки, притискають жадібно до ротів жмені з кришками, а як проковтують скупю звогчену слиною їжу, з глибоких западин виступають на верх очі й блищать ненаситністю тварини.

— Шляк би його трафив! Він собі в бричці, в теплі, а з мене тут душу виганяє...

І зайшовся таким кашлем, що розриває легені, що викидає з рота слину, а з очей сльози.

— І чому я не здох? Були-б запорпали, як собаку і кінець. Для чого я тепер потрібний? Аби мені тепла піч, ложка молока, може були-б з мене люди... А тут, на цьому вітрі, на цьому возі і на цьому голоді?

Знаєте, як би у мене трохи сили, я різав би всіх на-право й на-ліво.

Нема вже в мені нічого такого, що руку затримало-б...

А решта слухають його з кам'яною німотою, тільки повислі голови трясуться під гуркіт коліс немов говорять: Так-так... так-так...

За возами йде гурток.

— Я дальше не піду. Коби до Брацлава. Кину кріса якомусь дядькові, а сам хоч воду возити наймуся.

Аби я знав, чого я йду та куди волочуся?..

— Або ніби хто з нас знає?

— Ніхто!.. Йдеш як теля, бо підганяють.

— Треба би його спитати. Хоч зараз зробім „гальт“*) та питаймо: куди гониш нас? З

*) Зупинку.

більшовиками наші погодилися... А він з самої Винниці жене, віддиху не дає... Будить людей опівночі, зриває зі сну і гонить і гонить...

— Та він боїться за своє добро. Диви, які три брики вирихтував... Там і цукор і сукно і всякий провіянт.

— Як штаб розбігався у Жмеринці, він цілу касу захопив.

— Касу то він захопив, а ми цілий місяць „льону“*) не бачимо. Є два мішки крупи і тим годує нас.

— Ні хлопці. Так не може бути. Він за-ніц нас має. Сам у добрі, а ми ніби його слуги, ніби піддані.

— А жінку й няньку і брата й кучера на нашому пайку держить, а люди гинуть від тифу і нема їм ні шматка білого хліба, ні шальки**) чаю.

— Або він яке має право таке робити? Нас п'ятдесят чоловік і на нас три підводи А на нього одного три з усім добром і бричка в додаток...

— А ніби яким правом він узяв собі у Вороновиці п'ятнацять мішків цукру і каже, що це його?

— Чекай, чекай! Він буде питати тебе про право. Приїде до Брацлава, продасть, сховає гроші і зробить собі право. А ти пильнуй його і волочись, чорт знає куди, голодний і босий...

*) Жалування, платня салдацька.

**) Казанка, котелка.

Останнім іде молодий стрілець понад двадцять років.

Ледве тягне ногами. Вітер хитає ним.

На земляному обличчі двоє очей блимає фосфорним блеском.

Щось зловило за горло і тисне так, немов хоче задавити. А він витягає шию і з трудом проковтує слину.

Не говорить до нікого, бо не має сили викинути з себе слово. Іде автоматично і боїться стати, бо чує, що тоді нерушиться вже з місця.

Тільки думки б'ються в голові, мов зловлені горобці в сітці.

Згадує ту хвилю, як перед чотирма роками кинув маму з сестрою і пішов у стрільці, бо всі йшли воювати „за Україну“. Скільки сподіванок роїлося тоді в голові! Чого тоді не обіцяли, чого не говорили?

І він повірив і полетів як молодий орел. Бачив Карпати, бачив Альпи. Де він не був і з ким не бився?

Була надія: скінчиться війна, поверне до дому, відпочине. Може кращі часи настануть, може легше жити буде. І ніхто не скаже, що він на печі виховався.

Тимчасом утікали дні, утікали місяці, роки, а сподівання ще швидше і не можна було їх наздогонити.

На Україну йшов з радісним серцем. А його баби виганяли з хати й називали „австріяком“.

Не знав, що сказати. Правда, він рахувався австрійським вояком, в австрійському мундурі, але тут у серці в його щось не те, не австрійське, а щось своє, хлопське: від плуга, від землі, від полів.

І тут на широких ланах він уперше почув, як груди його наповнюються чимось безмежним і вільним.

Хотілося крикнути, крикнути так сильно, так голосно, щоб ген-ген було чути:

— Це я, ваш брат, такий самий разовий хлібороб, як і ви!

А його назвали австріяком і вигнали з хати.

І від тої хвилини він скорчився, ввійшов у себе мов равлик. А те все, що було сміливе й гомінке—притупилося, почорніло...

Він був австріяк, один пішак у тисячних рядах.

Потім повернувся до Галичини, бився з панами, знову втікав на Україну і загубився на її перехресних шляхах.

І омана у вигляді отаманів та сотників водить його то сюди, то туди, і він крутиться мов у зачарованому колі, і не знаходить виходу. Чує, що добирає останніх сил, що ще день-два... і впаде десь серед шляху, або під чужим тином, і буде кінець усім сподіванням...

Тимчасом вози станули серед шляху. Стрільці підходять ближче.

Біля останньої підводи метушня.

— Що сталося?

— Остапчук помер.

Витягають з підводи. На землі, на засохлій траві лежить скорчений труп у сірій шинелі.

Затрималась бричка, приходить сотник.

— Помер? Хоч би до Брацлава був дотягнув.

— Не хотів чекати,—кинув хтось сердито.

Сотник оглянувся.

— Що будемо робити? Хіба закопаємо?

Всі опустили голови, мовчать.

Десятник шепче найближчому на вухо.

Цей приносить дві лопати і стрільці, чергуючись, копають яму під широкою липою. Робота йде мовчки. Очі всіх звернені під липу, навіть коні повернули туди голови.

Тишу прорізує іржання коня, що лунко котиться по степу.

— Німина і то розуміє. Це його кінь так ірже.

Як поїхав у дев'ятнадцятому на форшпан, досі разом були. А тепер усе скінчилося.

Не пожене своїх коней вже додому, хоч надіявся.

Пропав він тут, і їм тут кінець буде.

— Хоч німина, а розуміє,—говорить Остапчуків земляк.

Спускають тіло в яму.

Хтось питає, чи не зняти „мантлі“ та чоботи.

— Він заслужив собі, нехай,—відповідають з гурту.

Сотник говорить промову.

Згадує щось про „батьківщину“, про „жертву на вівтарі“, про „патріотичний обов'язок“, про „рідну неньку Україну“.

Всі мовчать та мало хто й слухає. Нераз уже це говорилося, нераз уже слухалось...

Отупіння й зневіра таким тягарем звалилися на плечі стрільців, що всі похилились мов старці на цвинтарі.

Почування опускаються в глибину, шукають душевної безодні, щоб потонути, щоб більше нічого не чути, ніколи не дрижати.

Кожний ладен хоч зараз лягати поруч у свіжій ямі і сказати: скінчилося...

— Так, тисячі жертвують, а дехто наживається,—загомонило розпачливо з гурту.

Всі піднесли голови, заворушилися, дивляться на сотника.

Він скінчив уже промову і з образою в очах шукає, хто сказав останню фразу.

— Рушаємо!—кричить сотник.

Одкликав на бік десятника й говорить:

— Скажіть Петренкові, най собі морду затулить, а то я йому затулю.

Завтра його до рапорту.

Десятник віддає мовчки почесь і відходить.

Сотня рушає...

Стрільці йдуть гуртом і жваво перешіптуються.

Один приступає до десятника й каже:

— Казав сотників візник, що сотник збирається втікати.

— Втікати?

Це слово мигом перескажує з уст до вуст.

— Хоче втікати. Забере свої підводи, спродасть усе і камінь у воду.

Стрільці переглядуються і очі на хвилину загорілись рішучістю.

Видно, що в усіх зароджується та сама думка.

А ослаблені руки здобувають останків сил і стискають судорожно кріса.

А очі всіх їдять десятника.

Він зрозумів їх.

— Я перебираю команду, передайте всім.

Біля хуторів десятник приказує сотні затриматись.

Здивований сотник питає, хто дав приказ.

— Я, — рапортує десятник.

— Люде дуже потомлені, не можуть далше йти.

Сотникова зауважує, що їй треба в хаті переповити дитину.

Сотник погоджується.

А стрільці сідають гуртом біля возів, з крісами в руках.

Руки не шукають хліба в торбині, як звичайно на віддиху.

А пан сотник сидить на бричці.

Всі мовчать, а в серцях кипить, клубиться.

Десятник переглядається зі стрільцями. Усі встають і йдуть за ним.

Обступають довкола бричку.

— Ви чого? — питає здивовано сотник.

— Ми далше за вами не йдемо, ви більше нам не сотник.

Він дивиться блудними очима,—не вірить.

— Що? Ви, десятник, мені—сотникові таке говорите? А субординацію знаєте? Я в головну команду... я...

— Я говорю вам це від усіх стрільців.

Сотник дивиться навколо і на земляних обличчах стрільців бачить рішучість і впертість...

А думка нашіптує: хай буде!.. забереш свої підводи і чорт з ними. Так краще, відріжешся.

Сотник говорить уже спокійніше:

— Не хочете, бог з вами. Це така подяка за мої клопоти і працю?

Я беру свої підводи і будьте здорові.

Побачимо, чи без мене вам ліпше буде?

Каже візникові, щоб покликав паню та сказав підводам, щоб їхали за ним.

— Підводи не поїдуть,—заявляє десятник.

Губи в нього дрижать, а він силкується бути спокійним.

— Як?.. Це-ж моя власність!.. Що це, грабунок? Як хто рушить що-небудь мого, застрілю мов собаку.

Грозить револьвером.

А стрільці здіймають кріси з плечей.

Сотник, мов стіна, кидається на право й на ліво.

— Підводчики, рушайте за мною,—кричить.

— Вони не рушать, коні одчеплені від орчиків.

Сотник, що лише тепер це завважує, кидається до першої підводи й риється похапцем.

— Що вам треба?—питає рішучо стрілець, що біля підводи.

— Там мої гроші.

— Ваші гроші?

— Його гроші?

— Це скарбові!

— Це наші.

— Це зі Жмеринки, зі штабу.

— Він тиснув їх для себе, а ми з голоду здихаємо.

— На нашій нужді маєтки збиває.

— Маєте коні та бричку, доволі.

А сотник силою добивається до підводи.

Його беруть під руки і відводять до брички.

— Не жартуйте, пане сотнику, бо може бути гірше,—радить десятник.

— У вас у бричці теж дещо є. Доволі з вас.

А сотник кричить та грозить...

З хутора вибігає жінка з дитиною на руках. Чує крик, не знає, що сталося і біжить до брички.

— Славку, що сталося?

— Сідай!—кричить сотник.

Сідає хутко.

— Поганяй!—кричить до кучера.

Брат і нянька ледве встигли вхопитися.

Бричка рванулась і покотилась швидко шляхом до Брацлава...

Сотня заворушилась... Немов камінь зсунувся з плечей.. Бадьорість освіжує зів'ялі обличчя. Це-ж тріснуло останнє огниво ще цісарських пут.

Рушають .

Підводи попереду, стрільці за ними.

Треба минути хутори, скрутити на той шлях, що повертає на ліво, а там уже недалеко село, нічліг...

— Хлопці! — кричить десятник, — звідти далше не рушимо. Будемо чекати, червоної команди!

А на воротах стоїть дядько і цікавими очима дивиться, що робиться.

Проходить біля його останній стрілець.

Дядько питає з усмішкою:

— Що, ви вже більшовики? — і показує головою на бричку, що мелькає поміж липами.

— А вам що — жаль за ним?

— Та-ж то був злодій! — кинув хтось із гурту.

Т Р І Ю М В І Р А Т

Професор Кабанець нервувався. Лице набігало кров'ю, очі блищали. Його „габінет“ був замалий, і професор не мав куди розігнатися. Добіжить до дверей, від дверей до вікна, знову назад,—мов арештант у тюрмі.

А гість сидів у вигідному кріслі, й з під ока байдуже дивився, як професор дрижачими пальцями сіпав волоски плеканого, напахненого вуса.

Відкилилися тихо двері, увійшла жінка.

Побачила гостя, привіталась, згубила кілька фраз і вийшла.

Розуміла, діловий момент.

А професор сердився:

— Ви тільки уявіть собі, — сидіти отак рік за роком, обмежитися цими чотирма стінами, з'їсти що дня порцію страви...

Ні, це можна з розуму з'їхати. Подумати тільки—ти ніщо... Ніщо, розумієте?

Добре як хто жив увесь час на печі. Але людині, що привикла до громадської праці, що жила громадськими інтересами... і раптом... ніщо...

Став перед гостем і дивився уперто йому в блискучі окуляри, що прикривали двоє хитрих, рухливих очей.

— Таке то тепер наше, пане професоре. Бити-б нас, добре бити... Вам ще пів біди, у вас ще, хвала богу, сяк так. Служите, своя каменичка є, мабуть і грошенят трохи завалялося, дітей у вас нема...

Але я?! Адвокатські зарібки тепер такі рідонькі, як чир у нашого селянина в переднівку, а доньок п'ять. Треба і вбрати і придбати. А тут... чорт його знає.

Дурні ми були. Люди маєтки поробили, а ми?—жалкував адвокат Смоктун.

— Треба вам ще справедливість віддати, пане професоре, ви бодай щось встигли захопити, бодай на чорну годину і мудро зробили.

— От бачите,—говорив професор,—бачите. Як це чоловік чоловіка не розуміє. Сором би вам, пане меценасе, ви знаєте мене не від сьогодні.

Що я таке встиг? Продав тоді кілька вагонів свічок на Мад'ярщину, і з усіх боків ще до тепер мені у вічі „цвікають“.

Тут справа не в грошах, не в шлунку, а в тому, що у нас немає тепер громадського ґрунту під ногами. За найменший крок—в тюрму.

Як що говорить про гроші, то всякі там Голубовичі, Левицькі понабивали такі кабзи, що автомобілями та літаками в Австрію дерли.

Я-ж нікуди не тікав, не кидав і не цурався цієї рідної землі, що ми її своїм потом і кров'ю зросили, не п-о-кидав нашого народу.

А вони тепер мов горобчики перелітають з-за кордону і захоплюють кращі місця, а нас

за дурнів мають, мовляв: ми в Європі побували, навчилися і бачили де-що.

А це болить...

— Ще й як болить, — стогнав адвокат. Ми теж не були заднім колесом колись у громадській справі. Зрештою ви, пане професоре, все ще маєте можливість вести де-яку громадську роботу, а адвокат, — ну нічого, нічогісінько. Колись був — сойм, парламент, кредитові товариства, різні спілки, можна було розвинути енергію й якось жити, а тепер — гріб.

— А що я можу робити? — дивувався професор.

— Як що?.. Ви маєте справу з учнями, з молоддю, можна впливати, пане професоре, будити свідомість, — дуже важна й цікава праця...

— Те, те, те!.. В межах теперішньої системи, під польською опікою?.. Жартуєте, пане меценасе... Та за найменше слово вас посади позбавлять, або ще в тюрму. Охота на старі літа. Це вже залишім молодим головам. Ми свій обов'язок виконали. Та хіба це якась поважна, солідна робота?

— Ех, — зідхав адвокат, — були часи, правда — дуже короткі, коли можна було по-людськи жити. Всього півтора року... От, коли-б знаття...

А тут тобі й ляхів чорт приніс, захопили, задушили, самі живуть, набивають кешені, а ми здихаємо... Коли-б знаття.

— А знаєте, пане меценасе, мені здається,

що ще не все втрачене. Поки чоловік дихає, не повинен тратити надії.

— А я стратив... Зовсім стратив...

— Я кажу вам, пане меценасе, що не треба. Не треба! — говорив таємниче приниженим голосом професор, і гладив лівою рукою зачесану чуприну.

— У нас, українців, є одна величезна хиба. Ми не вміємо бути хитрими. Ми все так, мов на лопаті, просто з моста.

В політиці треба хитрости, пане меценасе.

Меценас підніс до гори голову, очі заіскрилися...

— Ваша правда, ваша свята правда. Нам треба бути хитрими...

— І ще одно, не зважати на людські язики, на те, що у нас називають опінією.

Найкраща опінія, пане меценасе, як чоловік має те, що треба...

— Ну, й голова ви, пане професоре...

Як би так вернулися добрі часи, ми вміли б тепер уже орієнтуватися.

— Чи вернуться, чи не вернуться, а нам треба й сьогодні вміти орієнтуватися.

Я над цією справою довго думав і прийшов до переконання, що біда виключно в тому, що ми не вміємо орієнтуватися.

Знаєте, меценасе, у мене є де-який план. Він у мене ще детально не розроблений. Тільки так, в загальному... Для цього потрібні розумні люди, і можна таке дільце встругнути...

— А вам що, людей бракує?—питав підмор-
гуючи. — Люди у нас знайдуться. Коби тільки
до чого...

— Ви знаєте, меценасе, що я на вас рахую.
Я, правда, не можу ще зараз робити вам яких-
небудь конкретних пропозицій. Я можу вам ска-
зати тільки, що кожний чесний патріот не має
права говорити: все пропало. Ми повинні вико-
ристати ті обставини, які є, і вміти в них тво-
рити краще життя.

— Як ви це розумієте?

— Як я...

Одчинились двері, знову ввійшла жінка:

— Панове, прошу до їдальні,—схиляла го-
лову з усмішкою.

— Будь ласка, пане меценасе, будь ласка,—
говорив професор.

Меценас опирався руками в поруччя крісла
й з натугою витягав з його свою тушу.

Професор ішов з лівого боку, брав рукою
адвоката вище ліктя й гомонів над вухом.

— Трохи терпеливості. Як справа докладно
виясниться, тоді побалакаємо...

Пускав його першого в двері...

* * *

Професор повернув з дороги...

Прийшов до дому веселий, бадьорий.

Жінка дивувалася.

Така несподівана переміна.

Обіймала, топила в салі лиця дрібні уста.
— Здоровий, таточку?! Веселий, бачу... Це гарно!

А як справа?

— Справа? Гаразд, Олечко, все буде гаразд...

Зачнемо наново... Заговоримо... А то вже зацікавив за ті роки...

Дехто заворушиться, залають собачки, нічого.

Професор Кабанець, професор Кабанець, він ще покаже, що він живе...

Пригадається людям.

Розкривав широко руки, пригортав дружину й мокрими губами слинив її кучері.

* * *

У кабінеті сидів професор, адвокат і журналіст Підлейко... Цей розкинув широко довгі ноги, руки в кишенях, ніс роздутий, як у гончої собаки.

Перехилив голову і з їдкою пів-усмішкою дивився на професора й адвоката, що сиділи напроти.

Чув, що тут чимось пахне, чимось масним і думав, як би це схопити за наймасніше місце.

Професор морщив м'ясисте чоло і розмахуючи руками говорив:

— Я покликав вас, панове, в першу чергу.

Перше, ніж говорити з загалом, треба порозумітися з серцем загалу.

Панове, я довгий час уперто думав над цим, що нам, українським патріотам, робити в межах польської держави, як нам бути... Я мусів узяти на увагу два історичні факти.

З одного боку факт окупації західніх українських земель Польщею, а з другого боку факт існування радянської влади на території придніпрянської України.

— Ми, політики, не можемо бути байдужими, і не маємо права відмовитись від керування українським народом.

Професор урвав, сопів мов після великої натуги, і всією силою примушував важку від м'яса думку на скору руку фабрикувати новий засіб гарномовних фраз для дальшої аргументації своїх тверджень.

— З повищих історичних фактів випливають два питання, на які нашим народнім керівникам і взагалі українській інтелігенції конче треба дати відповідь.

Що може нам дати радвлада?—це одно питання.

Для нас ясно, що в умовах такої радянської влади, яка зараз на придніпрянській Україні, для української інтелігенції місця немає. Я маю дуже докладні інформації з тамтого боку... Там, панове, ми можемо бути тільки діловодами з платнею 40 карб. на місяць. Поза цю ступінь українській інтелігенції вище не ступити.

Ясно, що при такому відношенні, народній інтерес наражений на велику небезпеку. Як що інтелігенція не буде вказувати нашому народові нових шляхів, куди він піде?

Нас заступить некультурність і темрява, а це все одно, що історичний кінець.

— Так, — стогнали адвокат і журналіст, — справедливо, зовсім справедливо.

Адвокат витирав хусткою спітніле чоло, мов після важкого сну.

— До цього ми не можемо допустити.

— Не можемо, не сміємо! За це ми будемо відповідати перед історією, — говорив патетично журналіст.

— Тому, — продовжував професор, — нам треба шукати рятунку де инде, і тут ми приходимо до другого питання.

Що може дати нам Польща?

Правда, тепер вона стиснула нас своїм кулаком, але в майбутньому вона мусить піти на уступки.

Вона мусить зробити це під загрозою більшовизму і в наслідок загально-політичних і культурних обставин.

І я маю певні підстави бути переконаним, що відношення польських державних чинників зовсім зміниться до нас, як що ми будемо лояльно відноситись до польської влади.

І мені ясно, коли наша інтелігенція хоче зостатися при народній кермі, вона мусить утво-

рити нову партію співробітництва з Польщею. Це одинокий для нас рятунок.

Журналіст кліпав неспокійно очима і з явним непорозумінням дивився то на одного то на другого.

— Ви не згодні?—хапався професор.

— Це-ж таке ясне і логічно кінечне, що тут двох думок не може бути. Нам треба з'організувати таку партію і вона повинна придержуватись двох основних ідей; співробітництва з Польщею, з культурою — раз, і поширення західніх українських земель коштом сходу — це два.

Це, панове, ясно. І знаєте, що ми за це маємо?

Автономію!—крикнув через де-кілька хвилин професор і з тріумфом затирав руки.

— А де гварантія?—питав недовірливо журналіст.

— Де гварантія?.. Панове, у мене все готове. Я був у Варшаві в міністерстві внутрішніх справ.

— Так?—питав здивовано журналіст.

— Панове, не вже-ж ви рахуєте мене фантастом?—говорив з докором професор.

— У мене все обраховано... Правда, мене зразу не хотіли приймати, але коли я через впливову людину дав їм зрозуміти, яка у мене справа, мене прийняли з одвертими руками.

Я з'ясував міністрові свою програму і він

був очарований. Панове, я маю і гварантії і певні ресурси.

Оба слухачі з блимаючими іскорками в очах дивилися на професора.

— Так, панове, у нас є певна сума і цими грішми будемо ми розпоряджатись.

Всі три обличчя в одну хвилину настроїлися на один високий, веселий тон.

— Яка ваша думка тепер, панове?

— Ваші аргументи, пане професоре, дуже серйозні і дуже правдиві, треба бути кардинальним невіжею, щоб не погоджуватися з логікою ваших політичних міркувань, — запевнював адвокат.

— Тому я цілою душею за ваш план і на це маєте мою руку.

Професор з поклоном прийняв у свою широкую долоню чотирі пальці адвокатської руки.

— Ми сьогодні кладемо підвальний камінь під краще майбуття нашого народу, і велике діло робить той, хто прикладає свою чесну руку до цієї справи.

— І я рівно-ж,—казав журналіст з повагою і витягав руку. Всі три стискали собі сердечно руки.

Декілька хвилин мовчанка, бо розколихані почування не могли заспокоїтись і повернути у свої береги.

А потім адвокат вплявив заслонені золотими окулярами очі в повне лице професора і мовчки клав поглядом виразний знак запитання.

Професор схопив умить мову адвокатських очей, але мовчав.

Удавав, що не розуміє.

— Чи ця свиня скаже скільки тисяч поцапила?..—майнула думка у великій адвокатській голові.

— Це, панове. поки-що загальна тільки інформація, мається розуміти, секретного характеру. І будьте певні, що я все буду з вами щирий.

Поки-що мені треба в порозумінні з міродатними урядовими колами розробити наш план і тоді попрошу вас і будемо грати в одкриті карти.

Температура дружнього настрою раптом понизилась, бо і адвокат і журналіст мали вже надію на щось більше реального.

Журналіст нервувався, спішив, просив вибачення, пішов.

Професор поглядом задержував адвоката.

Як за журналістом зачинились двері, професор клепав рукою по плечах адвоката і говорив:

— Добре, що пішов. Йому не треба всього знати. Він потрібний нам тільки як майбутній наш редактор. Це рівняється чотиреста злотим на місяць і на цьому кінець. Він навіть дуже торгуватись не буде.

Бачили, у нього витерта підшивка висить з під блюзи. З таким робиться справу двома словами.

Пане меценасе, гроші є...

Урвав, билась думка, чи сказати скільки?

Сказати—не сказати?..

Ні!.. Справжній політик не може ніколи й нікому говорити правди,—рішав професор.

— Є тільки сто тисяч на перші організаційні витрати.

А потім у нас затримки в грошах не буде.

Тільки нам треба згуртувати певних і відомих людей. Чим більше авторитетні люди ввійдуть у нашу партію, тим більшої допомоги зможемо сподіватися від уряду.

Не від речі зауважити, що у вас, пане меценасе, є три брати, люди з фірмою.

Треба-б їх...

— Це буде з певністю,—перебив адвокат.

Можна буде ще де-кого. В мене велика рідня. Мобілізую всіх.

Ну, й геніяльна ви людина, пане професоре! А то чоловік задихався вже мов у мішку.

— Це буде епохальний поворот у нашій історії,—переконував професор.

Правда, нас зразу закричать, заплюють, але поволі всі підуть за нами, як що тільки побачуть, що у нас в руках є реальні аргументи...

Журналіст несподівано ввійшов до кабінету.

Професор і адвокат урвали розмову, й зробили великі очі.

— Вибачте; добродії, я тільки на хвилину,—забув рукавички.

Дивився пильно у вічі то одному то другому, а в глибоких сірих очах темніла безодня нахабства й іронії.

— Як - же буде, панове?... Дуумвірат, чи тріумвірат?

Рішайте, будь ласка, бо я поспішаю.

На його губах грала їдкість сатира.

— Як що тріумвірат — можете рахувати на всі мої сили, як дуумвірат, — примусите мене ще сьогодні стати на другому боці барикади.

Професор і адвокат остовпіли.

Але професор зумів зараз же покрити збен-теження солодким усміхом.

— Що це ви, добродію? Нам і в думці не було. Ви-ж дали свою руку...

— А ви мені свою, — докінчував з лукавою посмішкою журналіст.

— Так, я вам свою. І тому ми рахуємо на вас, вимагаємо від вас.

В цьому не може бути жадних непорозумінь, чи сумнівів.

Брав під руку журналіста, повертав до адвоката і питав:

— Правда, пане меценасе?

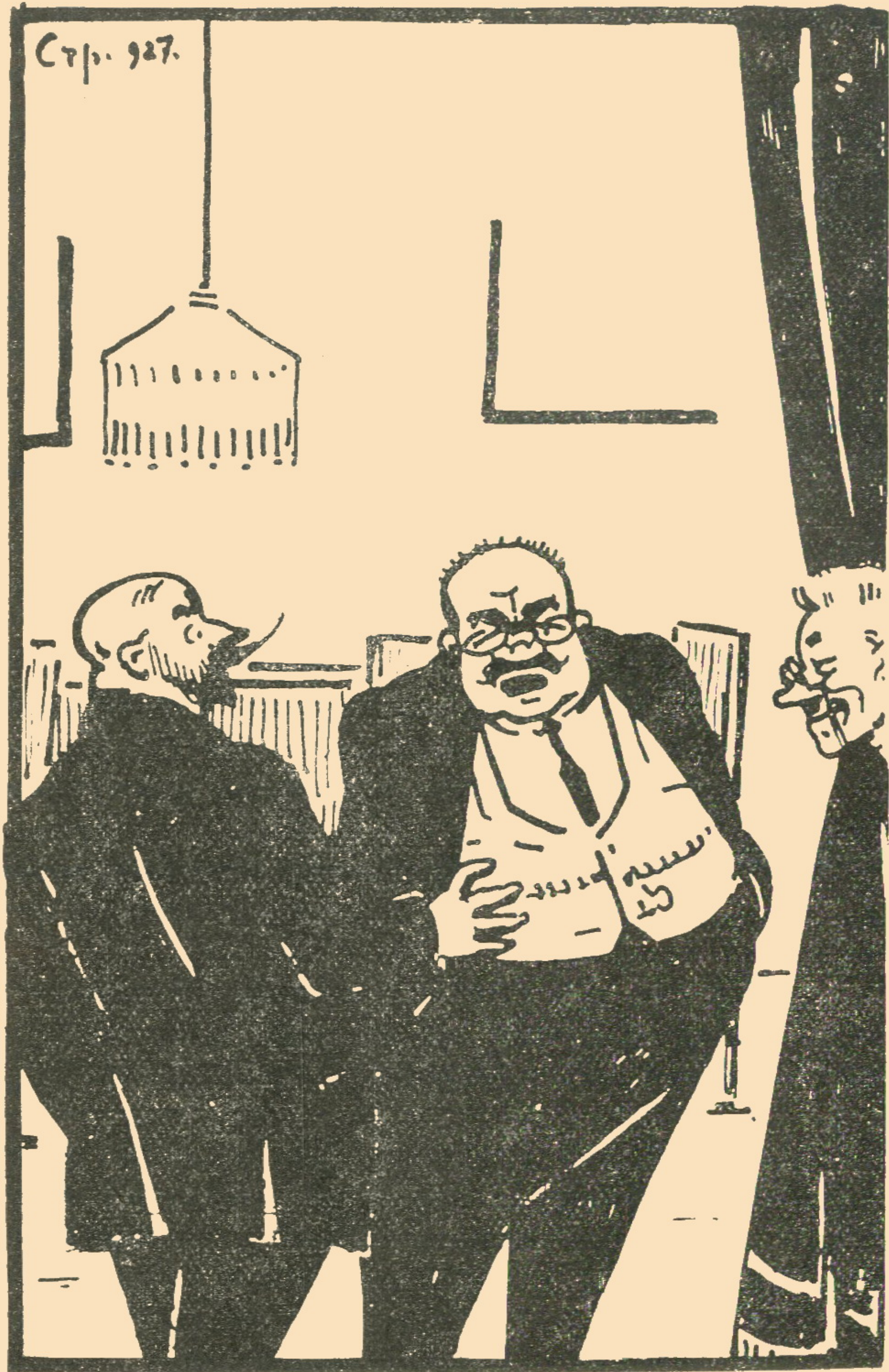
— Мається розуміти, мається розуміти. На це, пане добродію, маєте наше чесне слово.

— Вибачте мені, панове, але я люблю: щиро й конкретно.

Пане професоре, ви не були-б ласкаві поінформувати мене, скільки приблизно буде призначено платні редакторів нашого майбутнього журналу.

Це, бачите, мені потрібно знати для певної орієнтації.

Стр. 987.



Професор глипнув допитливо на адвоката й зараз-же зловив одобрюючий рух його широких брів, що стріхою звисали над золотими каблучками окулярів.

— Дуже радо, добродію. Я думаю—бачите, тепер точно цього сказати ще не можна, над цим ми ще побалакаємо, але приблизно можна сказати, що мабуть неменше шістсот. Я переконаний, що це мінімальна межа.

З цим ви, пане меценасе, мабуть теж згодні?..

— Мається розуміти, мається розуміти, — притакував адвокат.

— Дуже вдячний вам, панове, дуже вдячний,—говорив з усмішкою журналіст.

Я весь для послуг нової партії.

Мене сверблять уже долоні до роботи.

Моє поважання!—кланявся.

Зачинились двері, було чути, що раз слабші кроки.

Як зовсім утихли, професор відхилив двері до передньої, глипнув і з одкритим ротом дивився на адвоката.

— Як вам подобається така імпертиненція?!

— Імпертиненція? Це підлість, пане добродію,—обурювався адвокат.

— Так, правда, підлість... Ви подумайте тільки, це у нас хронічне... Ви на нікого не можете довіритись, і через це у нас усі найкращі наміри пропадають—такий страшний егоїзм, коби тільки для себе урвати, а громадська справа...

...Ех!—махнув огірчений професор.

ЛЮДИНА З ПЕРСПЕКТИВОЮ

В містечку Л. всі знають д-ра Данька.
Як його не знати?..

Тут проживав двадцять років його батько, пенсіонований судовий канцелярист, тут родився він, бігав колись у гімназійному мундурі.

І тепер він щоденно проходить засміченими вулицями з виглядом поважного громадянина.

Його всі знають. Знають його повненький вигляд, його животик і підбородок, мов у восьмимісячного годованого кабанчика, його йорк-шірський ніс і рот і невеличку борідку.

В суді, в гурті, пізнавали його блискучу лисину, поглядали з пошаною на його м'ясисту фалду вздовж чола, а малі сірі очі своєю впертістю заставляли дрижати противника.

А йому всього трицять років.

Д-р Данько знає свою ціну.

Він знає, що відомо дуже багатьом в містечку, що він „порядна“ людина, що не п'є, не грає в карти й не курить, що складає в касу гроші, що він адвокатський кандидат з усіма іспитами, що має через рік право відкрити власну канцелярію.

Це все в очах де-яких мешканців, що мають дочок на порі, дає солідну марку.

Тому всі з ним вітаються, кланяються, тому в його на повних губах завжди легка усмішка ситости й задоволення.

А його мамуня не вміє знайти йому похвал і перед собою і перед сусідами.

— Мій Петрусь, це особлива дитиночка. Він такий чистенький, такий акуратний. Він ніколи не скине вбрання, щоб як-небудь.

Він кожнісінький раз гарненько вичеше, складе акуратно виглажені рубці. Він у мене як з ігли.

А їстоньки—він у мене „не каприсує“.

Він—чи лучше, чи гірше—все з'їсть, чистенько, акуратно.

Добро буде якійсь із ним.

А сусіди завидували...

Д-р Данько людина з перспективою, з твердим планом на майбуття.

В нього намічені життєві етапи, до яких він іде з упертістю своїх малих оченят.

Через рік треба відкрити адвокатську канцелярію. Для цього потрібні гроші. Своїх збережень не можна рухати. Це залізний капітал.

Він переконаний, що коли він вкладає працю, то хтось другий повинен вкласти гроші.

Цим другим має бути майбутня жінка. Ясно, він мусить оженитися багато.

Це перший етап.

Другий—він відкриє канцелярію, мається розуміти тут у рідному місті.

Для підвищення фірми треба, замість мамині невеличкої хати, побудувати пристойну ка-



меничку з балконом, верандою, як годиться для „меценаса“. На це зужие частину жіночих грошей.

І це третій етап.

Але він людина громадська і задовільнитися тим не може.

Треба заснувати, для рятунку села від лихварів, кредитове товариство.

Він назове його „Рідна Каса“.

Тому, що він вкладе в його й свої і решту жіночих грошей, його виберуть директором, і він як адвокат буде вести ще всі судові справи товариства. Це збільшить і прибуток і повагу, і це четвертий етап.

Але потім він мусить висунуться по-за вузькі межі брудного містечка.

Мріє про ширші горизонти.

З вдячності за його широку громадську діяльність, його мусять вибрати послом. Мається розуміти, що рахує в першу чергу на довжників майбутньої каси. Він дасть їм свої гроші, тому і в праві вимагати їхніх голосів.

Він мусить виплисти наверх, і це буде п'ятий етап.

А потім—потім побачимо.

Треба тільки збудувати міцний фундамент.

Він вірить у свою зірку і впевнений, що не залишиться позаду.

Перший крок до здійснення своїх планів уже зробив.

В руках у його номер газети „Діло“, і він перечитує з насолодою на останній сторінці об'яву:

„Адвокатський кандидат, доктор прав, з усіма іспитами, рік до відкриття канцелярії, з маєтком, літ 30, симпатичного вигляду, з гарною громадською опінією шукає дружини. Оферти неанонімні інтелігентні, гарні панночки до 22 років, з більшим посагом.

Фотографія конечно, за дискрецію гарантія. Оферти до 20 січня „Poste restante“—Львів, головна почта „Надія“.

Опускає руку з газетою на живіт, що горбиком підіймається перед носом, заплющує очі й мріє солодко, як десь десятки молодих гарних дівочих очей з цікавістю перечитують ці рядки, як у їхніх голівках зароджуються наміри й надії, і всі вони звязані з його особою.

Розплющує очі й знову перечитує.

Цікаво, чи зголоситься яка зі знайомих? Ха, ха, ха!

Ще п'ять днів до двадцятого.

Такі довгі ці дні.

Коли-б тільки Микола скоро зі Львова одіслав.

Цікаво, чи багато буде. Того двадцятого ніяк не діждешся.

Правда, на його мають і тут око. Запрошують, приймають. Він не від того, щоб не піти. Він товариська людина.

Вечірня година, гарна дівчина, смачна вечеря,—цим не слід нехтувати.

Жінка лісничого чепурить свою Ірочку й го-

това піднести йому мов пахучу квітку. Вдова попадає—захвалює свою Стефу.

Приємно забавлятися.

Тільки він придержується певних меж, щоб собі ніхто не робив непотрібних надій.

Ці всі не для його.

Він у дуже гарних відносинах з жінкою судового начальника. Говорить їй компліменти, а вона щебече йому любі слова. Дипломатично рекомендує йому при цьому свою сестричку Ванду.

Коли-б у неї гроші,—думає д-р Данько.

А то тільки вертлива польочка з задертим носиком в ріденьких батистах.

Слухає услужно щебетання пані начальникової, тисне пухкеньку руку, говорить чемні фрази, а далше немов не розуміє.

— Ви справжній джентельмен, — говорила йому в-вічі пані начальникова.

А дома казала до Ванди:

— Ну й кабан! Я йому вже мов на лопаті, а він ні бе, ні ме.

.

Прийшло

Двацять третього листонош приніс до канцелярії.

Він не відкривав.

В канцелярії?.. Ні, ніколи!

Таку важну справу, певного роду святу, можна полагоджувати тільки в спеціальному оточенні.

Кінчив на гвалт справи й біг до дому з загадковим пакетом у кешені.

Пообідав скоро, випив з нагоди такої хвили дві шкляночки столового, не сказав турботливій мамі ні слова і зачинився у своїй кімнаті.

Ліг на софі й обережно, зі святковим настроєм розпечатував.

Висипались і рожеві й голубі й алабастрові з солодково-нудним запахом.

Було тринацять...

Тринацять?.. Тьфу, чорт побери! Таке фатальне число. І дурак-же той Микола. Не міг, до чорта, спалить одного.

Хотів поза вічі вилаяти, але стримався.

Микола правий, — міркував. — Він листів не читав. Міг би спалити як-раз найцікавіший.

Тринацятка попсувала настрої.

Але в міру того, як читав листи й оглядав фотографії, лице засівалося квітами. Прочитані складав на живіт, розрізував чергове і смакував як налоговий п'яниця чарку.

Такого приємного післяобіддя він не пригадував у житті.

Було і весело й цікаво і приємно й романтично. Очі пана доктора сяли травнем, хоча на вікнах мороз розмальовував акварелі.

Вісім заяв відкинув зразу.

В них була й музика й інтелігенція й гарне личко і „порядний дім“, а грошей обмаль.

Яких там десять-двацять тисяч злотих, — це не гроші.

Першенство дав двом заявам. Фізіономіям їхніх власничок можна було дещо закинути, але кешеням нічого.

Три, менше прибуткові, оставив у резерві. Все планово.

А адвокатський досвід диктував:

На слово, голубчику, не вір. Треба розвідати через об'єктивних людей, чи ці янголята не брешуть.

Правда, це нелегка справа.

Але доктор вірив, що за його послідовності і впертости немає нічого неможливого. Вірив, що через два-три тижні статистичні дані будуть у порядку.

Потім захропів солодким післяобіденним сном.

* * *

— Знаменито, слово чести, знаменито,—говорив д-р Данько, перечитуючи через кілька днів об'яви „Діла“.

Це, пане добродію, сам чорт краще не придумає.

Поїду, обов'язково поїду.

— Коли це?.. П'ятого лютого?..

Перечитував ще раз для певности:

„Дня 5 лютого б. р. в залі Народнього Дому перший великий студентський баль. Прийди, красавице, не пожалуєш, відгадаєш тайну своєї майбутности!“

Так, з інтригою.

Шию даю, що там не одна з моїх кандидаток буде. Можна буде наочно оглянути крам,— міркував заінтригований доктор.

Найкраще поїхати обіднім потягом.

Буду у Львові о сьомій годині, а там поки повечеряю, поки поголюся, пострижуся, як раз пора буде. Не треба готелю брати.

Рахував, скільки грошей взяти з собою, щоб незабагато, бо на гроші завше охотники знайдуться.

Найбезпечніше не мати їх при собі.

* * *

Як о півдесятої пан доктор ввійшов до залі, вона була вже оживлена.

Вистроєні пари проходжувались довкола.

Д-р Данько у фраку ніс маєстатично свого животика обтисненого білою камізолею, з-за якої красувалася червона, шовкова хусточка.

Кланявся направо й наліво знайомим і тримався на боці, щоб мати вільну руку для стратегічних маневрів.

— Здоров, меценасе!

Хтось безцеремонно хляпнув його по плечах.

Доктор обернувся неприємно вражений.

— Ах, це ти, Легавий? Ти-б. при людях хоч не лупив так сердечно.

Вітались.

— Ти, Кабанчику, не сердься, бо твої пухкенькі плечі аж просяться, щоб до них діткнутися.

Ти тільки подивись на його, — говорив до товариша.

— Оця худібка божа колись в університеті була радикалом, хотіла навіть перейти до есе-ків. А тепер, бачиш, яка ситенька, хоч золоту медаль бери.

Меценасе, коли вже „провінція“ приїхала, то маю надію, що покаже себе гідно в буфеті. Десь гроші поплісніли в панчосі...

Я можу сьогодні дотримати компанії, бо в мене добрий настрій.

І пішов серединою залі і розкланювався з усіма, бо не було там такої людини, яка не знала-б „Легавого“.

Легавий — вічний студент, без якого не можуть обійтись ні одні вечорниці, ні одна забава. Він промишкував увесь Львів і всю провінцію. Він знав усіх дівчат і їхні кондуїти — ходяче інформаційне бюро.

— У мене такий нюх, — хвалився.

Звідси й „Легавий“.

.....

Заля поповнювалася що-раз більше. На тлі чорних фраків виглядали дівочі сукні різнобарвними квітами.

А поважні мамуні солідними тушами підпирали стіни залі й думали, чи пощастить сьогодні їхнім доням.

— „Обсервували“ всіх кавалерів, розпитували про них у сусідок, робили свої замітки

Д-р Данько не помилився. Зі свого обсерваційного пункту біля колони він угледів де-кілька своїх кандидаток.

Не міг рішитися, з котрою в першу чергу познайомитись?

— Чого, меценасе, пасеш так очима?..

Вгледів? Пора вже, пора. Диви, голова блищить,—підморгував Легавий.

— Ти як раз мені потрібний. Ти всіх тут знаєш?..

— Дівчат?

— Еге...

— Чи я їх знаю?..

Їхні мами не знають їх так, як я... Я-ж їх вже вісім років обтанцьовую.

Вони, голубчику, на моїх очах вирости, й на моїх очах, сирітки, старіються.

Де-ж, такі женихи, що дотягають до лисої голови.

— А хто це он там, білявка в голубому?

— Добрий смак у тебе, меценасе. Це золото — не дівчина; це таке як молоденький білий крілик. Бачиш, хлопці за нею батальйоном.

Та й що до монети, якийсь там домок і садок, словом коло двацять тисяч злотих, шляхецькою валютою.

— І тільки?.. А ця брунетка?

— Ця?.. Років двацять чотирі...

— Двацять чотирі?..

— Чого здивувався?..

Д-р Данько мало не виговорився, що вона писала йому двадцять один.

— А побренькачів?..

— Швах... Так, ні бе, ні ме. Надіється на якогось вуйка.

Але я бачу, що ти шукаєш грошей, то говори так просто з моста. Я висватаю тобі кривозову дочку, он ту, що біля тієї носатої мамуні.

Правда, вона почне вже двадцять сьому вену, але за те залізна каса з чотирма замками.

Циферблят, сам бачиш, а що до грошей, то на шляхецьку валюту...

— Плюнь ти, Легавий, на ту шляхецьку валюту. Ти краще на долляри. Це коротший рахунок.

— Кажеш на долляри, хай буде на долляри.

Щоб не збрехати—сорок тисяч.

— Сорок тисяч?.. Певно?..

— Чи певно? У неї ще додаток є, якась там ямка в Бориславі, що капає...

Відсотки нафтові, голубчику.

Треба-б тільки трохи відмолодження зробити, трохи перелякерувати.

— Я бачив в одному місці її фотографію й думав, що вона молодша.

— Певно з перед п'яти років?.. Але біжу, бо занятий.

— Ти в комітеті?..

— Що за дике питання?.. Мається розуміти...

— Що береш?—Доктор підсміхався.

— Добру вечеру і сотню папіросів.
— І будеш обтанцьовувати провінцію?
— А мені що? Наш брат привик. Хай собі сліпа, крива, рапата, мов щітка від підлоги,— мені байдуже.

Я дивлюся догори, як танцюю... Ніби шевцеві не все одно, якого черевика мне?

Ну, меценасе, бажаю щастя... До побачення при буфеті.

А аранжер вигукував уже дзвінким голосом:

— Панове, прошу, ангажувати!

Музика, вальс!

Зірвалась повінь тонів.

Пари заворушились і попливли.

Д-р Данько не міг рішитися. Думав про сорок тисяч. Їх власничка сиділа біля мамуні й ніхто до неї не підходив.

— *Alea jacta est!* — сказав для заохоти д-р Данько й рушив до неї.

Знайомився, просив.

Простягнула до його червоні, оголені руки.

Їх затягнув загальний вир.

А як робили вже другий маршрут по залі, д-р Данько робився щирим і говорив:

— Я, панно Лідо, маю приємність вас знати не від сьогодні.

— Мене?

— Вас, панно Лідо. У мене ваш лист і ваша фотографія.

Панночка не спустила вниз засоромлених очей, по звичаю доброго тону.

Пригорнулася дужче, дивилася сміливо в його безбарвні очі, що з гори в'їдалися вперто в неї, залазили на саме дно серця, немов би там сподівалися знайти ключ до тієї каси, в якій лежить сорок тисяч...

..

А музика грала легкого мрійливого вальса.

Нічний сторож Іван Паляниця трубить. Дме у бляшану, вартову трубу, що надуті лиця мало не полускають.

Трубить біля читальні, біля коршми, біля церкви, лізе на дзвінницю.

З хат, з темних сіней вибігають перелякані газди, біжуть розпатлані і кричать з далека:

— Гей, Іване, що за гвалт?

— У читальню йдіть, на віче,—гукає з гори Іван.

— На віче, на віче, на віче!—гомонять за-спокоені вже люди і вертають повільно додому, та передають тим, що стоять на воротах.

А в хаті причісують пальцями голови, беруть капелюхи, чи шапки, і йдуть статочно, по-газдівськи до читальні.

— Ти куди під ніч?—питає газдиня чоловіка.

— Не бабська справа, то не питай,—відповідає газда і замикає сердито двері за собою.

А в читальні над столом блимає лампа світлом завбільшки як котячий язик. За столом під стіною сидить пан посол. Стола відсунули даліше від лави, бо живіт пана посла не поміщувався у тому віддаленні, що вистарчало для газдівських животів.

Посол спер велику, трохи лису голову на руку і балакає з кількома сільськими голова-чами.

Голова читальні бігає по кімнаті, мацає чогось кожну лавку під стіною, нишпорить біля холодної печі, йде до вікна.

Він немов у гарячці.

До кімнати входить обережно перший газда. Стає біля порога, каже „славайсу“, дивиться в один то в другий бік, мабуть шукає місця, дивиться опісля пильно на гурт біля стола, що не звертає на його уваги і йде в кут. спирається, і застигає в дожданні.

Приходить другий, третій,—десятий, всі по-волі, обережно з широко розкритими очима, немов би сподівались побачити вовка чи медведя.

Всі тиснуться біля порога, хоча напереді зовсім порожньо.

— Гей, газди, а посуньтеся наперед, а то задню стіну завалите,—говорить голова.

Газди посуваються повільно, немов боряться з якимось великим натиском зпереду, і віддалення між першою лавою людей і столом робиться що раз менше.

А через пів години Петро Цізорик, що стоїть на самому переді, махає рукою до тих, що ззаду і кричить:

— Гей, люди добрі, майте поміркунок, не пріть так, а то животом стола переверну.

У кімнаті духота давить легені. У сінях по-

вилазили вже на скриньку від глини перекинену догори дном.

У відчинені вікна тиснеться десяток голів, одна понад другою, а на подвір'ї все більше густіє.

Йдуть та йдуть. Як не йти, коли трублять, та ще до читальні?

Війт та вчитель ледви протиснулися до стола. Розпирали людей на оба боки, мов піскову зарву, що хоче живцем засипати.

А як у кімнаті не було вже де соломинці впасти, як де-які ґазди посідали вже на піч, мов на хори, голова читальні біля стола підніс руку до гори, бо його малого зза людей не було видно, і говорить:

— Панове ґазди! До нас приїхав несподівано наш пан посол, та й хоче нам де-що сказати.

Треба вибрати голову зборів і секретаря.

— Я думаю, що на голову зборів треба вибрати голову читальні, а секретарем пана вчителя, — заревів на всю читальню постійний агітатор пана посла, що приїхав разом з ним, і знав усі села, всіх селян і всі коршми.

Як голова відкрив віче, і дав слово панові послові, цей почав.

— Дорогі мої, панове виборці!

Після цього вступу він відкашлянув два рази і дальше вже поїхав мов по маслі.

— Вже третій рік, як я був у вас. Ще перед виборами до парламенту. Дякую вам дуже

красно, що ви своїми голосами, що ви їх дали на мене, помогли нашій хлопській партії перемогти панів.

— А-диви, коли пригадав собі, аж на третій рік! Файна подяка,—шепоче сусідові рудий Андрій.

— Я був так дуже зайнятий посольськими справами, що не мав часу скоріше до вас заглянути.

Але тепер настав такий час, що чесному хлопському виборцеві не можна бути байдужим.

Уряд тепер у непорозумінні з парламентом.

Пани не хочуть нічого чути про домагання наших радикальних, хлопських послів. З дня на день треба сподіватися розв'язання парламенту і нових виборів. Нас, радикальних, ваших послів, панове виборці, хочуть знищити. Чуєте?.. На нас завзялися. А знаєте чому?.. Бо ми стоїмо за хлопську справу, за вашу біду.

Але треба вам знати, що це тільки наша заслуга, що уряд був примушений прислати кукурудзу на весні для наших голодних сіл.

А на печі говорить кум Іван кумові Олексі на вухо:

— Чи чуєте, куме, який масний. такої без смальцю лізе. Ну й крутить, ну й пащекує!

Бо чи чуєте, вже знову вибори?..

А кум Олекса байдуже відповідає;

— Яка тут дивниця, куме?.. Це вже його адвокатський фах брехати. „Хрисцінин“ мусить

добре подумати, поки збреше. А він бреше напам'ять.

Це вже який кому господь писок дав.

А посол продовжує з запалом:

— Ця кукурудза панам сіллю в оці. Нам вона, панове виборці, коштувала великих трудів. Ми знали, що без цієї допомоги наш бідний хлоп пропав-би. Нашим виборцям треба тепер писати по газетах, треба кричати на вічах, що своїх хлопських, радикальних послів вони не дадуть кривдити.

Панове виборці, ви повинні голосно кричати всім і вся, що як уряд посміє розв'язати парламент, то при нових виборах усі теперішні радикальні послі все одно будуть знову в парламенті.

Пан посол говорив що-раз голосніше, що-раз завзятіше. Минало пів години, минало три чверти, година, а промова пана посла плила мов ріка весною.

А люди поспиралися один другому на плечі і закам'яніли з розкритими ротами і вибаушеними очима.

Як скінчив, маса захвилювалася то в один то в другий бік, хтось насилу став протискатися на двір.

Голова питає, чи хоче хто з виборців говорити.

Маса мовчить.

А коло печі випростовується високий мовтичка ґазда з білим мов повісмо волоссям, під-

носить два пальці в напрямку до стола і м'яким, як у дитини, голосом каже:

— Я хочу...

Всі передні голови раптом повертаються в його бік.

— Іван Макогін має голос...

І Іван починає:

— То-то, що говорили пан посол, то воно ніби все рихтально.

Правда, ми є хлопи, радикальні хлопи, і пани не злюбили нашої хлопської політики.

Це цілком рихтально, і ми знаємо, що нас ніхто не любить.

Але я хочу одно сказати. Я не то, що-би тотó, як його сказати, хотів скаржитися, але я хочу сказати за тоту сировицю.

Ви, люди добрі, пам'ятаєте, як перед виборами, тут у читальні, пан посол говорили, що сировицю ми маємо через місяць, а найбільше через півтора.

— Можете сміло бочки лагодити!— казали пан посол.

Я, правду казати, після виборів узяв стару бочку зпід капусти, підбив обручі, заднив, вистругав чопа.

Та що тут говорити? Це не тільки я.

І кум Петро свою зпід муки також ладнав,— усі лагодились.

Ждемо ми півтора місяця, ждемо два, ба й три, півроку, рік, досі ждемо, а сировиці як нема, так нема. Хоч би яка маціцька

писулька за сировицю від пана посла прийшла.

Так і всі бочки порозсихалися.

Це вже для нас зовсім нефайно, та й для пана посла, бо сировиці нам для худобини так треба, як умерти.

А більше не маю що сказати, най другі ґазди говорять...

Потім забирає голос кривий швець, що то його Клянчиком прозивають. Його не видно поміж людьми, тільки пискливий голос добувається десь знизу, мов із пивниці.

— Я, панове ґазди, хочу сказати за тоту кукурудзу. Скотини у мене нема, тому мені за сировицю „байбардзо“.

То-то́, що пан посол казали за кукурудзу, що ніби то прислали з Вігні, то воно дуже файно.

Як нема що їсти, то благо як є й кукурудза.

Ви самі знаєте, що робилося на весні.

Бідний нарід погибав з голоду.

А тут раптом кажуть єґомосць на проповіді: Люди добрі, наш посол вдарив по телеграфу, що з Вігні йде для села кукурудза.

Нарід так зрадів... Навіть ті, що дрімали на проповіді, — посхоплювались. Ціла церква пошепки тільки за кукурудзу й говорила.

Казали, що для нашого села йдуть три вагони.

Як три, най буде три, і це файно.

Я так утішився, бо знаєте шестеро дітей, найстаршому вісім, а в хаті нема чим ока запорошити.

Кажу я своїй: Ти, Марино, злагодь якого доброго мішка, витріпай та позашивай, щоб не сипати по дорозі.

Так собі й міркую: З пів гелетки*) лишу на насіння, бо казали, що якась гамериканська, а зо дві-три гелетки розідру й буде на чир**) на якийсь час.

Але минає тиждень - другий, такі вони довжелезні, аж десь на третій пішла чутка: кукурудза вже на станції.

Схопився я на другий день раненько, збудив сусіду Максима, запряг він свою конячку, пообіцяв йому вже за вигоду чоботи направити, вхопив я мішок і на всякий випадок жінка кинула ще півмішечка, і гайда на станцію.

Але коло хреста переймає нас склепар і питає:

— Куди?...

— По кукурудзу, — кажемо.

— Не тратьте, люди добрі, днини, — каже, — і завертайте де дому, бо кукурудзу буде ділити завтра комітет.

— Який комітет? — питаємо.

— Єгомосць, голова читальні і вїїтів Петро. Так як би нам хто по писку дав.

*) Міра об'єму, $\frac{1}{4}$ цетнара.

**) Рідка страва з кукур. муки.

Вернули ми.

На другий день раненько ми знову на станцію. А там народа видимо-невидимо. Чуємо, що то один вагон на три села.

Як стали вичитувати з якогось паперу, як став нарід товпитися, мало мішків людям не пообривали.

Як прийшла десь під вечір черга на мене, то вже нічого не було.

А вїтїв Петро каже мені: Лізьте у вагон, там порозсипалося трохи, та позмітайте.

Що робити? Маю я вертати на посміховисько з порожнім мішком?

Поліз я, змів то руками, то мішком, було зі сміттям не ціла гелетка.

Промаяв цілу днину, а діти цілий день ще перебирали, бо повно сміття було, докупив ще в Іцка пів гелетки на борг, роздер на жорнах у Микити, та й така моя чорна та темна кукурудза була.

А де-хто, правда, нічого дістав. От голова читальні нічого собі мішечок несли, вїтїв Петро доброго пів міха двигав. Кажуть, що єго-мосць узяли дві гелетки на насіння.

Але мені здається, що для бідного чоловіка цілком все одно, чи тотá кукурудза була, чи ні, то ліпше було її не прислати, бо то тільки бідний нарід думками собі ночі збавляє, та й днину тратить.

Та й я скажу, що хлопіві все одно нічого не дають, чи є посол, чи ні, то хлопіві цілком

однаково. А ті вибори, то тільки на те, аби хлопа шандари кольбою*) в боки штовхали, аби його вели до арешту та й аби хлоп робочу днину тратив.

Після цього вже ніхто нічого не говорив, тільки всі галайкотіли так, як гегають дикі гуси, що летять ніччю, та й з дороги зіб'ються.

* *
* *
*

А як у читальні опустіло і як після людей осталося тільки погане повітря, а біля стола чути було тільки постійного агітатора й писаря пана посла, що гомонів до невеличкого гурту і розмахував руками,—тоді приступив до пана посла місцевий дяк з покірливістю собаки, що хоче дістати кістку і говорив на вухо:

— Єгомосць просять вас дуже файно зайти до них на слово.

Пан посол немов очікував такого закінчення, бо шлунок домагався свого, і покванко вийшов з читальні. З ним ішов голова читальні з церковним старшим братом, за ними агітатор з дяком, а війт плентався ззаду нерішучо, бо не знав, чи йому, як урядовій особі, слід іти, чи ні, а кортіло дуже.

Як увійшли до сіней, молодий, повновидий пан-отець одкрив двері вітальні, взяв пана посла під руку і ввів до ясно-освітленої кімнати.

*) Прикладом.

— Ви, пане посол, пам'ятали-б трохи і про себе. А то ви там з людьми без кінця. Я дуже радо пішов би був послухати вас, але знаєте— (говорив тихо на вухо)—наш єпископ має дуже чутке вухо. Якось воно, знаєте, священник— на радикальне віче.

Хоч я людина поступових поглядів..

А потім голосно.

— Що це, з парламентом щось не гаразд? Пахне розпуском?

Нічого, подбаємо, щоб наші знову там сиділи. Ми не дамося шляхті.

— Про мене,—говорив знеохочено посол,—коби дотягнути до кінця, і мене більше в посли ніхто не заманить.

— Що? — удавав дуже здивованого пан-отець.

— Дійсно!.. Знаєте, наш нарід такий, що йому ніколи й ніхто не догодить. Це прірва, в якій дна немає.

Я з сил вибиваюся, нищу сам себе і свою сім'ю матеріально, а тут ще до мене мають якісь дикі претенсії, якесь невдоволення.

Той сировиці хоче, а той кукурудзи не дістав. Треба було ще мені самому їхати ділити.

— Пане меценасе, хто звертав би увагу на такі дурниці? Якесь там хамло немитим рилом гавкає і ви берете собі це до серця?

На дурнях світ не стоїть. Хай собі хто що хоче хляпає язиком, а ви як передова людина мусите виконувати свій патріотичний обов'язок.

Чи так? — питав агітатор, звертаючись до присутніх „представників“ села.

— Ціалком рихтельно, — притакували вони.

А в другій кімнаті було чути, як розкладали посуду на стіл, як хтось одкорковував пляшки і як тоненько дзвеніло скло.

* * *

Підчас цього на мельниковому кутку йшли два газди: ткач Гаврило з поштарем Ільком. Ішли поволі, бо на дворі було темно, а під ногами робилося слизько від дощу, що став накрапати.

— А що-ж він там говорив? — питав Гаврило, — бо я вже тільки на подвір'ї постояв.

— Гадаєте, куме, що багато втратили? Ні... Говорив, що знову вибори будуть.

— Вибори?.. Ого, мене вже не здуриш. Я вже знаю ці вибори.

Бо то я, знаєте, перед тамтими виборами... здибає мене той гавратий його писар і кричить, що пропадає справа, бо Перець агітує за польським паном, і дає людям по шість корон за голос.

— Що-ж, — кажу йому, — дороги ми йому до людей не загородимо?

А він мені: а ви загородіть. Зробіть йому щось таке, щоб йому відхотілося. Могорич даю...

Правда, він тоді почастував мене по-людськи.

А я з коршми та й прямо на Медведівку. А там у Перця файних дві копиці сіна стояло, так по два вози.

Черкнув я і засіяло. Думаю собі ніхто не побачить, а йому буде знак.

Та на мою біду, якісь хлопці ночували з кіньми і підгледіли.

Чую, мій Перець мене в суд.

Прийшли „ферлядунки“, *) йду я до канцелярії та й кажу:—Пане посол та й доктор, така і така справа, заступіть... А він мене до писаря, щоб записав.

Бере писар від мене справу й каже:

— Шість корон.

— Я—шість корон?.. Та це через вас...

А писар каже:

— Як пан посол скаже без грошей, то так і буде.

Я знову до посла, а він мені:

— У мене тисячі виборців. Як я буду всіх даром заступати, то з торбами піду. А в мене жінка та й діти.

Плюнув я йому під ноги, та й пішов.

— Ну, та й що?—питав зацікавлено поштар.

— Ніби ви не чули? Пішов я сам на суд, „зафасував“ **) півтора місяця, та й все.

А тепер най він мені ще пів слова скаже за вибори, то я йому скажу:

— Най ті шляк трафить,—і більше нічого.

*) Оповістки.

**) Одержав, присудили.

Мати з донькою стояла біля порога.

У доньки в одній руці вузлик з платтям, а в другій старі вимазані чоботи.

Червона хустка зсунулась на шию, а волосся, вимашчене маслом, блищало мов мідна бляха.

Лице в старої пооране. мов кора на дубі.

— Йди та не бануй. Голякові треба хліба, тому не має вдаватися в туск. Не наймив пан, не наймив ґадза, то йди до жида в містечко... Котра віра дає хліба, тій маєш коритися.

— А ви, мамо, пилнуйте моїх двох курок.

Продавайте яйця та й складайте мої гроші окремо. А кожуха я не беру, бо не тримається руб руба.

— А ти, дівко, не будь гонорною та не роби-сь панею, що йдеш у місто. Хоч подертий, а як похолодніє, передам.

Крізь одчинене вікно питала сусідка:

— Такої виправляєте Марту?..

— Не я, а нужда. Досидиться у мене жебрацької торби. Може між людьми яку дранку заробить, який ґрейцар*).

Має сивіти дівкою, хай іде на своє щастя...

*) Копійка.

Сусідка потупотіла попід вікна.

А Марта підіймала ногу, хотіла переступити через поріг. Але нога була важка, мов оливо, та опускалася вниз.

— А на ярмарку прийдете?

— Прийду, або ні. З пустими руками нема чого йти.

Вони говорили різко, немов сердиті.

А обличчя були без руху, кам'яні.

Тільки глибоко в грудях щось палило, мов грань, але це там глибоко, а назверх ніхто не бачив.

Донька насилу переступила поріг.

Прикусила долішню губу і пішла хутко.

„Будьте здорові“—не сказала. Боялася, щоб не втопила цих слів у сльозах.

А мати не вийшла, бо коліна вгиналися. Підступила до вікна та й дивилася у слід.

Але як Марта замикала вже похилені ворота і півобличчям обернулася до хати, та як мати глянула на дівоцьке рожеве обличчя та й на дівоцьку косу, то щось рвануло її за серце.

Вона прожогом кинулася на двір до воріт.

Біжить, а в голові ридає думка:

— Чи побачу ще таке рожеве обличчя та й цю дівоцьку косу?..

І гнала що сили до воріт, щоб ще раз побачити.

Марта йшла вздовж плота з клунком. в одній руці та з чобітьми у другій, а вимазане маслом волосся блищало до сонця як жовта бляха.

Вона не оглядалася і швидко перебирала ногами.

Потім мати доплелася до призьби й сіла, бо ноги вгиналися. Зловила обома руками голову, що її журба униз нагнула.

А думки поплили, мов бурхлива річка весною, і гнали слідом за донькою. Вступали у кожний слід її, ловили за рясну, синю спідницю й тягнули назад, не пускали. Але руки були в них старечі, трухлі й нічого не вдіяли.

А Марта йшла таким кроком, немов би її хто підганяв.

Біля коршми перерстіла її подруга Анна.

— Ти вже йдеш?

Говорила немов з ревнощів.

— Йду. .

— На рік?..

— Не знаю...

— Підшукай мені місце. Будемо разом, не буде тобі банно...

— Як буде—перекажу.

Анна побігла мерщій. Несла батькові горілку та й накрила пляшку запаскою.

Марта минала вже останні хати в селі. Намагалася йти прудко, щоби вже вирватись.

Але якесь павутиння обмотувало ноги, ловило за шию, за руки...

Тому всією силою нагиналася вперед, немов боролася з буйним вітром, що дме в самі груди.

Як вийшла за село, на містку, що під ним пливе крута річка, мусіла присісти.

Хотіла набрати цього всього, що тут є, хоч би за пазуху, хотіла понести з собою, щоб на серці було тепліше.

Перед нею шматок ще зеленої толоки. Біле павутиння, мов привид, пливе тихо в осінньому повітрі. Волочить довгі хвости по золотих стернях та зеленій толоці.

Тут вона перебула майже половину свого молодого життя. Згадувала, як перший раз вигнала сюди корову.

Від хлопців утікала. Боялася, щоб не били. Але як Качурів хлопець дігнав її та й сягав руками, куди не слід, ударила його кулаком, аж кров з носа потекла.

Після цього хлопці її не займали.

А як корова мала білу теличку, мати сказала, що це їй на віно.

Вона обіймала теличку мов рідну сестру.

Як почала пастися, носила їй найкращу траву, таку запашну, що всі корови збігалися.

А вона відганяла їх батогом.

А ввечорі теличка йшла додому така бухата, гей би її хто випхав.

А через рік прийшли з громади й продали теличку за податки.

Опісля пани взяли батька до креминалу. Там він помер. З того часу все пішло на пропаше.

Їй тепер шіснацятий рік, вона йде у містечко за пістунку.

Десь із далека долетіло протяжне: „М-у-у-у!..“ Марта зірвалася. Причувся їй голос старої сивулі, що її ще торік продали сусідові.

Оглянулася навколо, але сивулі не було.

З села надходив якийсь чоловік.

Не хотіла з ніким здибатися і побігла далі.

Йшла стежкою краєм поля понад окопом.

За нею похилялося сухе бадилля, що росло при дорозі. Воно шелестливими головками махало їй на прощання.

Марта йшла прудко, а долішній край спідниці підскакував у такт її ходи...

* * *

...Тепер Марта вже мамкою.

Сидить у містечку на вигоні під облупленим деревом разом з Анною і годує своїми грудьми чужу дитину.

Обідрана, брудна.

Очі побігли шляхом, що лізе на горб і тягнеться до її села. До дому не ходить. На шляху між нею та селом упала її відрізана дівоцька коса і Марта не може її переступити.

Т И М Е Н Е, С И Н У, П О К И Н У В

Т и мене, сину, покинув... Покинув самотню,
як суху билинку.

Мене сушило горе, мене сушив біль, а те-
пер туга за тобою.

Я буду, як той торішний лист скручений,
що під весну теліпається на гильці, прив'яза-
ний до неї павутинням.

Буду як той лист, бо моє страждання ве-
лике.

Травневого вечора, як усе пишалося кра-
сою, ти сумний пішов правцями поміж зеле-
ним збіжжям.

Я бачила твою схилену голову і кінець
твого кріса.

Вони довго чорніли на тлі синяви...

Куди йдеш,—ти не знав.

І я не знаю, куди ти пішов.

Треба йти,—це знав і ти і я...

Тому ти пішов.

А там десь далеко греміли гармати. Десь
далеко Пожежа розстелювала пурпуру на ве-
чірньому небі.

Страшний ляк давив усіх, як буйний вітер
хвилюючий лан.

Пани йдуть...

Несуть ярмо...

Як вони прийшли,—я не знаю. Дрижачими руками затулила і очі й вуха.

Тяжко зазнавати сорому, а ще тяжче двигати ярмо...

Часом у мене на серці буває ніби втіха. Якийсь ясний вогник пробивається гострим язичком на хвилину.

Каже тоді мені моя думка:

— А він ярма не бачить, а він ярма не носить.

Тому часом вогник блимає в серці. Але він такий слабенький, що такої билини, такої сухої як я, нагріти не може, не то що запалити.

Ні... я вже не згорю... Струпішію та й впаду ..

А ти не будеш ні бачити, ні чути.

* * *

Я що дня посилаю свої думки за тобою. Вони біжать від нашого витоптаного порога, через садок, а потім далше тими межами й стежками, що ти йшов, як твоя схилена голова і кінець кріса чорніли довго на безмежній синяві.

Від старого дуба вони біжуть що сили бітою дорогою.

А там далше зриваються, як гончі собаки і женуть скажені далеко, далеко.

Вітрять, шукають за тобою...

Пізно вночі втомлені, з мутним оком повертають і скулені лягають біля моїх ніг і скимлять болюче.

Вернули без нічого.

Тебе не знайшли.

* * *

Чи випускаєш ти свої думки до мене? Вони знають дорогу. Хай забіжуть, хоч на дрібну хвилину. Хай забренять біля мого вуха, як дрібна мушка.

Вечір снує сутінки по кутах, і підіймає щораз вище чорні крила. Ходжу від кута до кута, від стола до порога.

Всюди тихо.

Дивлюся на дрібні заплакані вікна, на сумні стіни.

Все мовчить...

Шукаю, може де твоє слово, це колишне, веселе, дитяче, може де заховалося ще в кутку.

Чекаю, може воно випурхне, може злопоче крильцями і забренить у повітрі срібним дзвіночком, яким колись дзвонило.

Немає...

Тихо, тихо... Мовчанка.

Здається мені, не моя хата.

Якась велика, велика пустка.

А я заблукана пилінка.

Блукаю безмежним пустарем, і нема де при-
тулитися.

* * *

У пустарі, у цій порожнечі часом пролетить блискавкою думка.

А як він поверне?

Як стане з червоним прапором, з палким обличчям, з вогнистим оком?

Як стане біля воріт і крикне: „Гуррра!“.

А як йому відізвуться сотні закурені дорогою та дубом замаєні?

Тоді біжу на перелаз.

Старі ноги путаються, але біжуть.

Ні... Тебе не видно...

Твойого голосу не чути.

* * *

Гей, сину!..

Відізвись таким дужим голосом, щоб аж тут почула.

Крикни велике, вільне: „Гуррра!“.

Тоді я впаду без жалю.

І буде в нашій малій хатині порожньо й тихо.

Опісля зійде сонце...

А я вже його не побачу...

1919.

З М І С Т

	Стор.
Дві сили	7
За порадою	15
То був злодій	31
Тріумвірат	44
Людина з перспективою	59
Віче	73
У містечко	86
Ти мене, сину, покинув	91

САТИРА й ГУМОР Альманах- Декламатор.

Упорядкував **Василь Атаманюк**.

Обкладинку виконала в дереві художн.
С. О. НАЛЕПИНСЬКА - БОЙЧУК.



Вибір творів української літератури.

ПРОЗА,
ГУМОРИСТИКА,
САТИРА, ЖАРТИ,
КАЗКИ, СЦЕНИ,
НАРИСИ,
МОНОЛОГИ,
ДІЯЛОГИ, П'ЄСИ,
ОПОВІДАННЯ.

„Досі ми мали тільки окремі збірки гуморесок О. Вишні та ще альманах „Сатира й гумор“ у поезії, прозової гумористичної літератури у нас на книжковому ринку ще не було. І з цього боку Альманах-декламатор, що його оце упорядкував В. Атаманюк, саме на часі. Тут маємо гумористичні оповідання та сатиру з українського красномовства від Стороженна аж до сьогоднішніх авторів..

Цей альманах .. знайде в сельбуді, в робітничій бібліотеці, на клубній естраді у аматора свого широкого читача“.

„Глобус“

„...Спробу зібрати в альманах-декламатор кращі зразки сатири оригінальної можна тільки привітати. Тим більше, що прозових творів не тільки не уклали дотепер у збірники, але й майже зовсім не використовували. У книжці використано авторів сучасного й попереднього періоду. Між сучасними авторами перше місце ваймає, звичайно, Остап Вишня.

Добре представлено революційне село ..

Хоч матеріал альманаху-декламатора головню з життя села, та це не шкодить йому бути помічником і для робітничих клубів.

Збірник можна сміливо рекомендувати нашим політосвітнім установам“.

„Пролетарська Правда“.

Склад видання: **КНИГОСПІЛКА**, Київ, вул. Короленка 46.

0-10

A 531064



Ціна 60 коп.

**СКЛАД ВИДАННЯ:
КНИГОСПІЛКА
Київ, ул. Короленка 46
Харків, Горяїнівський пр. 2**

710